

Załącznik
do Uchwały Nr 330/4593/23
Zarządu Województwa Lubuskiego
z dnia 25 kwietnia 2023

WOJEWÓDZKI PROGRAM WSPARCIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ NA LATA 2023-2028

ZIELONA GÓRA 2023

SPIS TREŚCI

		Str.
I	Wprowadzenie	2
1.1	Prawne aspekty	2
1.2	Zgodność z europejskimi i krajowymi dokumentami strategicznymi	4
1.3	Regionalne dokumenty strategiczne i dobre praktyki	10
II	Diagnoza	17
2.1	Pomoc społeczna w województwie lubuskim	17
2.2	Opieka nad dziećmi	21
2.3	Wspieranie rodziny	24
2.4	System rodzinnej pieczy zastępczej	28
2.5	System instytucjonalnej pieczy zastępczej	38
2.6	Odływ dzieci z pieczy zastępczej	42
2.7	Postępowanie adopcyjne	44
2.8	Rodzina lubuska w świetle statystyk Sądów Okręgowych w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze	49
2.9	Deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej w regionie lubuskim	50
III	Podsumowanie wyników diagnozy	53
IV	Analiza SWOT	55
V	Cele Programu	63
VI	Sposób realizacji Programu i ramy finansowe	67
VII	Monitoring i ewaluacja Programu	67
VIII	Spis tabel	68
IX	Spis wykresów	70
X	Spis skrótów	71

I WPROWADZENIE

Rodzina, rozumiana jako wspólnota społeczna, zapewnia optymalne warunki dla utrzymania, wykształcenia i wychowania dziecka oraz kształtowania w nim wartości i wzorców, będących podstawą prawidłowego rozwoju emocjonalnego i intelektualnego. Opieka nad dzieckiem, dbałość o jego zrównoważony rozwój jest wyzwaniem dla każdego społeczeństwa. Niemniej, szczególnej troski i uwagi ze strony administracji rządowej i samorządowej wymagają rodziny, które napotykają na trudności w realizacji swoich obowiązków wynikających zarówno z przyjętych ról społecznych, jak i obowiązujących norm prawnych. Jednak rodzina zmienia się. Uwzględniając zmieniające się wzorce i schematy funkcjonowania rodziny, które swoje źródła mają w czynnikach społecznych (uzależnienia, migracja, ubóstwo, rozwody), jednym z największych wyzwań obecnego systemu jest zapewnienie rodzinie i każdemu z jej członków poczucia bezpieczeństwa jako podstawowej potrzeby psychologiczno - społecznej.

1.1 PRAWNE ASPEKTY

Szczególne prawa dziecka określone zostały w Konwencji o Prawach Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 roku, ratyfikowaną przez Polskę w 1991 roku. Gwarantuje ona prawa dla każdego dziecka, niezależnie od koloru skóry, wyznania czy pochodzenia bez jakiegokolwiek dyskryminacji. Zgodnie z Konwencją dziecko wymaga szczególnej opieki i największej troski ze strony rodziców, którzy ponoszą odpowiedzialność za jego wychowanie, mając jednocześnie prawo do korzystania z pomocy państwa, które ma podejmować niezbędne kroki mające na celu wspomaganie rodziny w wypełnianiu swoich funkcji. Nakazuje także, by wszelkim podejmowanym działaniom przyświecał nadrzędny i najwyższy cel, jakim dobro dziecka.

Wyraz powyższego znalazł się w preambule do ustawy z dnia z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która powstała: „dla dobra dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy ze strony dorosłych, środowiska rodzinnego, atmosfery szczęścia, miłości i zrozumienia, w trosce o ich harmonijny rozwój i przyszłą samodzielność życiową, dla zapewnienia ochrony przysługujących im praw i wolności, dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju, i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, w przekonaniu, że skuteczna pomoc dla rodziny

przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami”.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej określa: zasady i formy wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, zasady i formy sprawowania pieczy zastępczej oraz pomocy w usamodzielnianiu jej pełnoletnich wychowanków, a także zadania administracji publicznej w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Wskazuje ponadto zasady finansowania działań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej i zadania w zakresie postępowania adopcyjnego, a także charakteryzuje jednostki organizacyjne systemu.

Niniejszy dokument stanowi realizację obowiązku wynikającego z art. 183 pkt 2 tejże ustawy, który stanowi, że do zadań własnych samorządu województwa należy opracowywanie programów dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, będących integralną częścią strategii rozwoju województwa.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej przyjął w październiku 2022 roku nowelizację ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Nowelizacja wychodzi naprzeciw potrzebom rodzin zastępczych i ma na względzie dobro dzieci pozbawionych opieki rodziców biologicznych. Zasadniczą zmianą jest wzrost wynagrodzenia przysługującego rodzinie zastępczej zawodowej i osobie prowadzącej rodzinny dom dziecka z kwoty nie niższej niż 2168,76 do kwoty nie niższej niż 4100 zł miesięcznie. Natomiast, w przypadku rodzin pełniących funkcję pogotowia rodzinnego z kwoty nie niższej niż 2819,39 do kwoty nie niższej niż 5084 zł. Będą one waloryzowane według wskaźnika inflacji. Ponadto wprowadza się zakaz tworzenia nowych placówek opiekuńczo-wychowawczych, z wyłączeniem sytuacji wyjątkowych. Wówczas tworzenie nowych placówek jest możliwe za zgodą wojewody i po zasięgnięciu opinii Rzecznika Praw Dziecka. Wprowadza się centralny rejestr pieczy zastępczej. System gromadzi komplet danych, co pozwoli m.in. szybciej i łatwiej znaleźć wolne miejsca dla dziecka na obszarze całego kraju. Ułatwia też pracę sądom rodzinnym oraz organizatorom rodzinnej pieczy zastępczej. W przypadku pomocy pełnoletnim wychowankom pieczy zastępczej zniesiono kryterium dochodowe w wysokości 1200 zł obowiązującego przy przyznawaniu pomocy na usamodzielnienie oraz pomocy na zagospodarowanie osobom usamodzielnianym. Oczekowaną regulacją jest też możliwość pozostania w dotychczasowej formie pieczy zastępczej osobom

legitymującym się znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, bez konieczności jednoczesnego spełnienia wymogu uczenia się. Wprowadzono także możliwość jednokrotnego powrotu osoby, która opuściła już – po osiągnięciu pełnoletności – pieczę zastępczą do dotychczasowej rodziny zastępczej lub placówki. To będzie szansa dla tych wychowanków, którzy zbyt szybko podjęli próbę samodzielnego życia.

1.2 ZGODNOŚĆ Z EUROPESJKIMI I KRAJOWYMI DOKUMENTAMI STRATEGICZNYMI

Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności¹ podejmują zagadnienie wdrażania i wspierania trwałego przejścia od opieki instytucjonalnej do alternatywnych rozwiązań rodzinnych i opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności, m.in. w przypadku dzieci. Spełnienie postulatów zawartych w Wytycznych wymaga z jednej strony rozwoju usług świadczonych w środowisku lokalnym (lokalnej społeczności), z drugiej – stopniowego ograniczenia usług w ramach opieki instytucjonalnej. Integralnym elementem deinstytucjonalizacji usług jest profilaktyka, która w przypadku dzieci obejmuje różnorodne wsparcia dla rodzin. Wsparcie to ma zapobiec potrzebie umieszczeniu dziecka pod opieką zastępczą, a więc oddzieleniu go od najbliższej rodziny.

Opieka instytucjonalna, zwłaszcza we wczesnym okresie życia, wywiera szkodliwy wpływ na wszystkie obszary rozwoju dziecka oraz zwiększa podatność na trudności intelektualne, behawioralne i społeczne w późniejszych latach. Badania wykazały, że w przypadku dzieci w wieku poniżej trzech lat pobyt w placówce może negatywnie oddziaływać na funkcjonowanie mózgu w najbardziej krytycznym okresie jego rozwoju, wywierając długotrwały wpływ na zachowania społeczne i emocjonalne dziecka. Wiele badań pokazuje, że dzieci wychowywane w rodzinach biologicznych, adopcyjnych lub zastępczych radzą sobie dużo lepiej od rówieśników wychowywanych w placówkach, nie tylko pod względem rozwoju fizycznego i poznawczego, ale także osiągnięć edukacyjnych oraz włączenia społecznego, już jako niezależni dorośli. Wyniki badań sugerują zatem, że wszystkie placówki dla dzieci do lat pięciu (w tym dzieci

---

¹ „Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności” są dostępne pod adresem: www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/17881/12.pdf

niepełnosprawnych), powinno się zastąpić innymi usługami, które zapobiegą oddzieleniu od rodzin i posłużą wsparciu tych rodzin, aby umożliwić im opiekę nad dziećmi. Po dokonaniu oceny rodzin oraz ich doborze i przeszkoleniu, jak też stworzeniu niezbędnych usług świadczonych na poziomie lokalnych społeczności, wszystkie dzieci poniżej piątego roku życia powinny zostać przeniesione pod opiekę rodzinną².

Dobro, bezpieczeństwo i ochrona dziecka powinny być priorytetami, którymi należy kierować się przy podejmowaniu decyzji o wyborze najodpowiedniejszej formy opieki. Kierować się przy tym należy następującymi zasadami:

- a) rozdzielenie rodziny jest ostatecznością: oddzielenie dziecka od rodziny należy postrzegać jako środek ostateczny; w miarę możliwości rozwiązanie to powinno być tymczasowe i jak najkrótsze;
- b) kontakt z rodziną: dziecko powinno być umieszczone jak najbliżej domu, aby ułatwić mu kontakty z rodziną (chyba że nie leży to w najlepszym interesie dziecka) oraz uniknąć zakłóceń w życiu edukacyjnym, kulturalnym i społecznym;
- c) reintegracja pierwszym wyborem: w przypadku oddzielenia od rodziny i umieszczenia w środowisku opieki zastępczej, ewentualna reintegracja dziecka powinna być traktowana priorytetowo w stosunku do wszystkich innych rozwiązań; opiekę zastępczą należy zapewnić jedynie, jeśli rodzina nie jest w stanie odpowiednio zająć się dzieckiem (nawet jeśli otrzyma stosowną pomoc) lub powrót do rodziny nie gwarantuje dziecku bezpieczeństwa;
- d) opieka rodzinna dla dzieci poniżej trzeciego roku życia: małym dzieciom, szczególnie w wieku poniżej trzech lat, opiekę zastępczą należy zapewnić w warunkach rodzinnych;
- e) opieka stacjonarna, jeśli jest konieczna i odpowiednia: opieka stacjonarna powinna być świadczona pod warunkiem, że jest odpowiednia, konieczna i konstruktywna z punktu widzenia danego dziecka i leży w jego najlepszym interesie;
- f) nie należy rozdzielać rodzeństwa: rodzeństwu należy zapewnić możliwość wspólnego wychowywania się, a nie umieszczać w różnych placówkach opieki zastępczej (chyba że w wyniku oceny stwierdzono, że rozłąka leży w najlepszym

---

² Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności, www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/17881/12.pdf, s. 53.

interesie dzieci). Rodzeństwa są często rozdzielane, gdy trafiają do placówki. Jednym z celów procesu przejścia powinno być zaniechanie tej praktyki;

g) trwałość: częste zmiany miejsca świadczenia opieki są niekorzystne dla rozwoju dziecka i zdolności do tworzenia więzi, dlatego należy ich unikać. Objęcie opieką tymczasową powinno prowadzić do znalezienia stałego rozwiązania.³

Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie lubuskim jest zgodny z założeniami Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027 z perspektywą do roku 2030⁴, w tym szczególnie z Priorytetem I. Przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu dzieci i młodzieży, Działaniem 1.1. Rozwój usług środowiskowych wspierających rodzinę oraz usług opiekuńczych i edukacyjnych dla dzieci.

W priorytecie tym będą realizowane działania z zakresu procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej, polegające na rozwoju profilaktyki i usług środowiskowych oraz działania świadomościowe kierowane do szerokiego kręgu społeczności lokalnych, a służące przekazywaniu wiedzy na temat istoty rodzinnej pieczy zastępczej, funkcjonowania rodzin zastępczych w środowisku, trudności wiążących się ze sprawowaniem pieczy zastępczej. Ich celem będzie podniesienie świadomości na temat rodzinnych form pieczy zastępczej, realiów ich funkcjonowania, wyzwań przed którymi stoją, korzyści dla przebywających w nich dzieci, problemów z jakimi rodziny zastępcze borykają się na co dzień, a przede wszystkim powoływanie nowych rodzin zastępczych oraz zachęcanie władz samorządowych do dokonywania przekształceń struktury pieczy zastępczej. Ponadto celem pośrednim będzie wskazywanie korzyści, jakie niesie deinstytucjonalizacja tego systemu dla wychowanków pieczy zastępczej i docelowo dla społeczności lokalnej. Tego rodzaju działania wspomagają pozyskiwanie kandydatów na rodziny zastępcze oraz służą popularyzacji dobrych rozwiązań w obszarze deinstytucjonalizacji.

Efektom tych działań ma być odejście od sprawowania pieczy zastępczej w dużych placówkach opiekuńczo-wychowawczych i regionalnych placówkach opiekuńczo-terapeutycznych, na rzecz mniejszych form pieczy zastępczej (rodzinne domy dziecka oraz placówki do 14 dzieci – osiągnięcie standardów) przy jednoczesnym rozwijaniu

---

³ Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności, www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/17881/12.pdf, s. 137.

⁴ Uchwała nr 105 Rady Ministrów z dnia 17 sierpnia 2021 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą "Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030" (M.P. 2021 poz. 843)

rodzinnej pieczy zastępczej i zintensyfikowaniu działań zmierzających do umieszczania dzieci w rodzinach adopcyjnych.

W Krajowym Programie przewidziano również:

- a) działania profilaktyczne realizowane przez samorzady gminne, zapobiegające umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, takie jak: praca z rodziną naturalną/biologiczną – rozwój zatrudnienia i wzrost kompetencji asystentów rodziny, rozwój usług środowiskowych, wspomagających rodzinę w pełnieniu funkcji rodzicielsko – wychowawczo – opiekuńczych, rozwój placówek wsparcia dziennego, wykorzystanie instytucji rodziny wspierającej jako usługi o charakterze lokalnym, realizacja działań zapobiegających umieszczaniu dzieci w domach pomocy społecznej - rozwój profesjonalnych rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów pomocy;
- b) realizację przez samorzady gminne i powiatowe procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej poprzez: intensywny rozwój usług dla rodzin wychowujących dzieci i wspierających rodziców w wychowaniu dziecka – zadanie gminy zmierzające do zmniejszania liczby dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej;
- c) działania na rzecz rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej i profesjonalizacji zawodu rodzica zastępczego, poprzez szkolenia kandydatów na nowe rodziny i wsparcie już istniejących;
- d) działania świadomościowe na rzecz rozwoju pieczy zastępczej (kampanie społeczne, seminaria, debaty);
- e) przekształcenia placówek opiekuńczo-wychowawczych poprzez wzmocnienie działań samorządów na rzecz realizacji standardów dotyczących liczby dzieci w nich przebywających – nie więcej niż 14 wychowanków oraz przestrzeganie wieku przebywających w placówkach dzieci – powyżej 10 roku życia;
- f) intensyfikacja działań zmierzających do powrotu dziecka do rodziny biologicznej poprzez - służące jej reintegracji - wsparcie rodziny w środowisku lokalnym;
- g) skuteczne programy usamodzielniania wychowanków pieczy zastępczej;
- h) podnoszenie umiejętności i kwalifikacji kadr w zakresie sprawowania pieczy zastępczej, głównie osób prowadzących rodzinne domy dziecka, dyrektorów małych placówek opiekuńczo-wychowawczych do 14 miejsc oraz rodziców zastępczych w formie szkoleń, warsztatów, kursów czy seminariów;
- i) szkolenia specjalistyczne, przygotowujące kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej;

- j) rozwój wysokiej jakości opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, poprzez zwiększenie dostępności terytorialnej i dostępności finansowej (poprzez obniżenie opłat ponoszonych przez rodziców, a także zwiększenie konkurencyjności poprzez większą liczbę instytucji);
- k) dofinansowanie tworzenia i funkcjonowania miejsc w żłobkach, klubach dziecięcych oraz u dziennych opiekunów w tym dla dzieci z niepełnosprawnościami oraz wymagających szczególnej opieki;
- l) opłacanie przez budżet państwa składek na ubezpieczenie emerytalne, rentowe i wypadkowe oraz ubezpieczenie zdrowotne za nianie (od podstawy stanowiącej kwotę nie wyższą niż 50% kwoty stanowiącej wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę).⁵

Kolejnym dokumentem, który znalazł odzwierciedlenie w niniejszym programie jest Strategia Rozwoju Usług Społecznych polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.), przyjęta przez Radę Ministrów w czerwcu 2022 r. Strategia rozwoju usług społecznych zakłada realizację procesu deinstytucjonalizacji, czyli przechodzenia od opieki o charakterze instytucjonalnym do opieki świadczonej w środowisku rodzinnym i społeczności lokalnej. Usługi społeczne będą koncentrować się na rodzinie i dzieciach, seniorach, osobach z niepełnosprawnościami oraz osobach z zaburzeniami psychicznymi i w kryzysie bezdomności. Przygotowany zostanie system realizacji usług społecznych dla osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, w szczególności ze względu na starszy wiek, niepełnosprawność, problemy z zakresu zdrowia psychicznego oraz bezdomność. Chodzi o to, żeby osoby te mogły bezpiecznie i niezależnie funkcjonować w swoim miejscu zamieszkania tak długo, jak tego chcą. Natomiast dzieciom i młodzieży pozbawionej opieki rodzicielskiej, zapewniona zostanie opieka w warunkach rodzinnych lub zbliżonych do rodzinnych. Strategia zakłada szeroką współpracę administracji rządowej z samorządami oraz sektorem pozarządowym.

---

⁵ Uchwała nr 105 Rady Ministrów z dnia 17 sierpnia 2021 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą "Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027, polityka publiczna z perspektywą do roku 2030" (M.P. 2021 poz. 843).

Najważniejsze cele strategii:

- a) zwiększenie udziału rodzin i rodzinnych form pieczy zastępczej w opiece i wychowaniu dzieci;
- b) podejmowane będą działania zmierzające do tego, aby każde dziecko wychowywało się w rodzinie: biologicznej, adopcyjnej, zastępczej lub rodzinnym domu dziecka;
- c) działania wspierające rodziny pochodzenia dzieci będą zapobiegać umieszczeniu dzieci w pieczy zastępczej;
- d) rozwijana będzie rodzinna piecza zastępcza, w tym zawodowa w szczególności ukierunkowana na dzieci z niepełnosprawnością i chore;
- e) nastąpi zmiana funkcjonowania obecnie działających placówek całodobowych dla dzieci – z całodobowej opieki długoterminowej na krótkoterminową turnusową oraz usługową w środowisku lokalnym;
- f) budowany będzie skuteczny i trwały system świadczenia usług społecznych dla osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu;
- g) wdrożony zostanie system realizacji usług społecznych oraz standaryzacja usług dla osób starszych;
- h) wspierana będzie rodzina, która realizuje opiekę nad osobą starszą;
- i) rozwijane będą środowiskowe formy wsparcia nad osobami starszymi;
- j) wspierane i rozwijane będą kadry, które świadczą usługi społeczne;
- k) wspieranie będzie włączanie społeczne osób z niepełnosprawnościami, dające możliwość życia w społeczności lokalnej, niezależnie od stopnia niepełnosprawności;
- l) stworzony zostanie system wsparcia osób i rodzin z niepełnosprawnościami;
- m) prowadzone będą działania, które mają zapobiegać umieszczeniu osób z niepełnosprawnościami w instytucjach opieki całodobowej,
- n) wdrażana będzie idea niezależnego życia, wspierana mieszkalnictwem wspomaganym;
- o) realizowane będzie dążenie do usamodzielniania mieszkańców instytucji całodobowej opieki stacjonarnej.⁶

---

⁶ Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 r. w sprawie przyjęcia polityki publicznej pod nazwą Strategia rozwoju usług społecznych, polityka publiczna do roku 2030 (z perspektywą do 2035 r.)

1.3 REGIONALNE DOKUMENTY STRATEGICZNE I DOBRE PRAKTYKI

Najważniejszym dokumentem strategicznym dla regionu lubuskiego jest „Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030”. W dokumencie tym scharakteryzowano region lubuski jako „zieloną krainę inteligentnych technologii”, cechującą się wysoką jakością życia mieszkańców, co oznacza m.in. region otwartego i wielokulturowego społeczeństwa, zapewniający wszystkim mieszkańcom dostępność i wysoką jakość usług publicznych, w tym ochrony zdrowia, edukacji, kultury i sportu z licznymi programami dla dzieci, młodzieży, seniorów i innych środowisk.

Jednym z celów Strategii Wojewódzkiej jest „Region silny w wymiarze społecznym oraz bliski obywatelowi”. Strategia Polityki Społecznej, będąc podstawowym narzędziem realizacji tych założeń, koncentruje się na zoperacjonalizowaniu działań mających za zadanie poprawę jakości życia Lubuszan. „Strategię Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2021 – 2030” przyjęta została dnia 29 marca 2021 roku przez Sejmik Województwa Lubuskiego. Strategia poprzedzona została wnikliwą diagnozą problemów społecznych regionu. W oparciu o nią wytypowano główne problemy polityki społecznej oraz grupy społeczne, które mają być podmiotami polityki społecznej:

- a) starzenie się populacji – seniorzy;
- b) problemy psychospołeczne – dzieci i młodzież;
- c) problemy z wykonywaniem funkcji opiekuńczo-wychowawczej – rodzina;
- d) niepełnosprawność jako problem w wymiarze indywidualnym i społecznym – osoby z niepełnosprawnościami, w tym z zaburzeniami psychicznymi;
- e) osoby w kryzysie bezdomności.

Priorytetami (celami strategicznymi) polityki społecznej województwa lubuskiego w świetle Strategii są:

- a) poprawa jakości życia seniorów;
- b) doskonalenie systemu wsparcia dzieci i młodzieży;
- c) aktywna polityka prorodzinna;
- d) poprawa jakości życia osób z niepełnosprawnościami, w tym z zaburzeniami psychicznymi;
- e) rozwój systemu wsparcia osób zależnych, w tym bezdomnych, opuszczających zakłady karne lub innych będących w kryzysie;
- f) doskonalenie zawodowe kadr pomocy i integracji społecznej;

- g) wzmocnienie ekonomii społecznej jako czynnika aktywizacji mieszkańców oraz zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnych.

Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2021-2030 dokumentuje zobowiązania wielu instytucji publicznych wobec osób i środowisk najbardziej narażonych na negatywny wpływ różnorodnych czynników. To właśnie ich potrzeby strategia uznaje za kluczowy aspekt polityki społecznej.

Program Wsparcia Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej jest zgodnym z powyższymi dokumentami i stanowi ich uszczegółowienie na polu pracy z rodziną.

Na uwagę zasługuje także fakt, że 7 grudnia 2022 r. Komisja Europejska zatwierdziła program Fundusze Europejskie dla Lubuskiego 2021-2027 (FEWL). W ramach dokumentu szczególne miejsce zajmuje wsparcie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz rodzin i dzieci, w tym szczególnie doświadczających trudności opiekuńczo-wychowawczych, dzieci przebywających w pieczy zastępczej i osób najbardziej potrzebujących. Ma to szczególne odzwierciedlenie w opisie Celu Szczegółowego (I) wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci ⁷.

Główne działania planowane do realizacji:

- a) wsparcie dla rodzin, w szczególności tych wychowujących dzieci i przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, w tym m.in. asystentura rodzinna, poradnictwo specjalistyczne, terapia, mediacja, zwiększenie partycypacji dzieci w procesie ich wspierania, treningi/turnusy opiekuńczo-wychowawcze oraz działania antydyskryminacyjne wspierające rodziny i ich członków doświadczających różnych form dyskryminacji np.: mowy nienawiści lub przemocy ze względu na orientację seksualną, pochodzenie etniczne, niepełnosprawność;
- b) wsparcie dla rodzin adopcyjnych w regionie, poprzez podniesienie kwalifikacji opiekuńczo - wychowawczych oraz poprawę jakości funkcjonowania rodzin adopcyjnych, w tym: wsparcie przedadopcyjne/preadopcyjne (np. diagnostyczne, szkoleniowe, doradcze) i poadopcyjne;
- c) świadczenie usług środowiskowych i aktywizacja społeczna dla osób w kryzysie bezdomności

---

⁷ https://rpo.lubuskie.pl/documents/10184/0/Program+Fundusze+Europejskie+dla+Lubuskiego+21-27_13.12.2022.pdf/d20dfaa5-828c-4aab-a94b-b7ac4649536f z dnia 31.01.2023

i zagrożonych wykluczeniem mieszkaniowym oraz wdrażanie idei Najpierw mieszkanie;

- d) wsparcie procesu deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej i innych instytucji dla dzieci, m.in. poprzez tworzenie jej rodzinnych form, usługi wsparcia dla rodzin zastępczych (w tym kandydatów) oraz szkolenia kadr, a także kompleksowe wsparcie osób usamodzielnianych i opuszczających pieczę zastępczą (m.in. programy usamodzielniania – treningi i warsztaty samodzielności, asystent usamodzielniania, wsparcie w edukacji, mieszkalnictwo, poradnictwo prawne i psychologiczne);
- e) świadczenie usług wsparcia dla dzieci i młodzieży przebywających w rodzinach i różnego rodzaju instytucjach całodobowych;
- f) wsparcie tworzenia i funkcjonowania mieszkań chronionych lub wspomaganych oraz innych rozwiązań łączących wsparcie społeczne i mieszkaniowe (jako element powyższych projektów – typ nie może być realizowany samodzielnie);
- g) wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, znajdujących się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu społecznym, rodzinnym i zawodowym (projekty OPS);
- h) budowanie zdolności i potencjału partnerów społeczeństwa obywatelskiego w regionie;
- i) centra Wsparcia NGO.

W ramach funduszy europejskich pozyskiwane były środki na realizację projektów z obszaru wspierania rodziny, również w perspektywie finansowej 2014-2020. W regionie lubuskim realizowane były następujące projekty dotyczące wsparcia rodziny:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze

Tytuł projektu: Otwórz się na (po)moc. Punkty interdyscyplinarnego wsparcia rodziny

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020, Oś priorytetowa 7 Równowaga społeczna, Działanie 7.5 Usługi społeczne. Czas trwania projektu: 1.07.2020 r. – 30.06.2023 r.

Celem głównym projektu jest zapewnienie dostępu do specjalistycznego wsparcia terapeutycznego poprzez stworzenie sieci trzech poradni wsparcia osób i rodzin zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym zgodnie z przelicznikiem jedna

poradnia na dwa powiaty, obejmujących swoim zasięgiem sześć powiatów województwa lubuskiego (międzyrzecki, świebodziński, gorzowski, strzelecko-drezdenecki, sulęciński i słubicki), ze szczególnym uwzględnieniem osób pochodzących z terenów wiejskich (obszar DEGURBA 3). W ramach punktów wsparcia dostępne stały się takie formy pomocy jak psychoterapia rodzinna i indywidualna, terapia uzależnień (indywidualna i grupowa), szkoła dla rodziców i wychowawców, wsparcie psychologa-seksuologa oraz warsztaty psychologiczne dla dzieci i dorosłych. Dodatkowo od czerwca 2022 r. projekt rozszerzono o wsparcie dla osób, które opuściły Ukrainę po 24.02.2022 r. na skutek agresji zbrojnej Federacji Rosyjskiej, co terytorialnie przełożyło się na objęcie działaniami mieszkańców miasta Gorzów Wielkopolski oraz powiatu zielonogórskiego. Pomoc w ramach projektu skoncentrowano na zajęciach dla dzieci, które przeprowadzono w formie socjoterapeutycznej, teatroterapii i innych formach arteterapii.

Powiat Zielonogórski – Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie im. Jana Pawła II w Zielonej Górze

Tytuł projektu: Młodzi gotowi na przyszłość, Wartość projektu 830 000 zł, Liczba uczestników – 100.

Celem projektu był dostęp do usług bezpłatnego poradnictwa i rozwój usług wspierających dla 100 dzieci z pieczy zastępczej (45K, 55M) i osób z ich otoczenia, konsultacje, mediacje rodzinne, poradnictwo specjalistyczne, tutoring, korepetycje w miejscu ich zamieszkania, nauka języka migowego, warsztaty wyjazdowe nad morze dla dzieci i w góry dla młodzieży. Działania poprawiały sferę emocjonalną, edukacyjną, rekreacyjną, uczyły świadomej przynależności do rodziny biologicznej, poprawiały komunikację, uczyły przezwycięzać trudności i przygotowywały uczestników do godnego i odpowiedzialnego życia. Stanowiły pomost do prawidłowego wypełniania ról społecznych, rozwoju osobowościowego dzieci, poczucia stabilizacji, kształtowania tożsamości, aż po realizację marzeń i oczekiwań dzieci.

Gmina Drezdenko – Ośrodek Pomocy Społecznej w Drezdenku

Tytuł projektu: Utworzenie i prowadzenie świetlicy opiekuńczej w Gminie Drezdenko, Wartość projektu 5348 060 zł, Liczba uczestników – 22.

Założenia projektu realizowane były przez: stworzenie i prowadzenie świetlicy opiekuńczej, która miała zapewnić dzieciom opiekę i wychowanie w godzinach popołudniowych, wskazywała sposoby spędzania wolnego czasu i wspomagała rozwój

osobistych zainteresowań, poprzez szeroki wachlarz zajęć, wyrównywanie zaległości szkolnych, prowadzenie pracy podwórkowej przez animatora oraz podniesienie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych 7 opiekunów. Działania: uruchomienie świetlicy opiekuńczej oraz zwiększenie w ramach prowadzonych działań kompetencji cyfrowych oraz w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Związek Młodzieży Wiejskiej

Tytuł projektu: Lepsze jutro, Wartość projektu 1 023 298,50 zł, Liczba uczestników - 81

Głównym celem projektu było zwiększenie dostępności do usług pomocy środowiskowej, usług wspierających i interwencyjnych dla osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez utworzenie trzech Klubów rodziny na terenie Bytomia Odrzańskiego, Zielonej Góry i Żagania. Okres realizacji projektu rozpoczął się od 01.01.2022 r. i skończył 31.12.2022 r. Pomocą zostało objętych 81 osób, wśród których znajdzie się 20 rodzin. W ramach projektu realizowane było wsparcie w postaci psychoterapii indywidualnej i rodzinnej, terapii uzależnień, poradnictwa psychologicznego, warsztatów „Szkoła dla rodziców” oraz zajęć z kompetencji kluczowych.

Stowarzyszenie „Razem dla Strzelec”

Tytuł projektu: Rodzina razem, Wartość projektu – 1 864 597,88 zł, Liczba uczestników -150.

Celem projektu było zwiększenie i ułatwienie dostępu do usług pomocy środowiskowej, usług interwencyjnych i wspierających dla rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz objęcie wsparciem migrantów z Ukrainy w ramach szeroko rozumianej pomocy. Cel został osiągnięty przez stworzenie klubów wsparcia rodzin w Zielonej Górze, Żaganiu i w powiecie strzelecko-drezdeneckim. W klubach realizowane było wsparcie (w zależności od potrzeb) w postaci: poradni psychologicznych, psychoterapii indywidualnych i rodzinnych, terapii uzależnień. Dla dzieci w klubach prowadzone były różnego rodzaju warsztaty, wycieczki, pomoc w nauce.

Gmina Zwierzyn

Tytuł projektu: Świetlice podwórkowe w Gminie Zwierzyn, Wartość projektu 621 930,00 zł, Liczba uczestników – 63.

W projekcie wzięło udział 45 dzieci oraz 18 rodziców. Projekt zakładał utworzenie 3 nowych placówek wsparcia dziennego w formie pracy podwórkowej i opiekuńczej realizowanych przez wychowawców. Projekt zakładał również "Akademię Rodzica" - szkolenia dla rodziców. Wychowanie młodych ludzi przez pracę w małych grupach w ramach wszechstronnego programu, który ma rozbudzić zainteresowania uczestników, stanowi trzon pracy świetlic podwórkowych. Ważnym elementem była również nauka przez doświadczanie. Uczestnicy projektu mogli rozwijać swoje zainteresowania, kompetencje społeczne i obywatelskie, innowacyjność i przedsiębiorczość oraz spędzać czas aktywnie i na świeżym powietrzu.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze

Tytuł projektu: „Partnerstwo dla rodziny”, czas trwania projektu: od 1 września 2019 roku do 30 czerwca 2023 roku.

Projekt realizowany przez partnera wiodącego Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu wspólnie z 3 partnerami:

- Województwem Lubuskim/Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Zielonej Górze
- Województwem Pomorskim/Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Gdańsku
- Województwem Zachodniopomorskim/ Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Szczecinie.

Cel projektu to objęcie wsparciem 3082 pracowników/osób i przedstawicieli, w tym podniesienie kompetencji i profesjonalizacja działań 2 440 pracowników/osób i przedstawicieli instytucji zaangażowanych w realizację zadań wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz służb zaangażowanych w realizację ww. ustawy, w okresie od 01.10.2019 roku do 30.06.2023 roku na terenie województw: lubuskiego, pomorskiego, warmińsko-mazurskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego (tj. na obszarze makroregionu północno-zachodniego).

Odbiorcy działań to osoby zaangażowane w realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej na wszystkich szczeblach administracji samorządowej (gminy, powiaty, województwa) i rządowej w poszczególnych województwach. Ponadto działania są kierowane do maksimum 30% uczestników

reprezentujących wymiar sprawiedliwości, oświatę i zdrowie oraz inne służby pracujące z dziećmi i rodzinami sprawującymi pieczę zastępczą i rodzinami adopcyjnymi. Realizacja celu przyczynia się do podwyższenia efektywności pracy z rodzinami przez nabycie lub podniesienie kompetencji pracowników instytucji realizujących zadania wynikające z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz poprzez współdziałanie tych instytucji.

Szkolenia realizowane są w formule jedno, dwu i trzydniowej. W celu zapewnienia jak największej efektywności, ok 50-60% całości danego szkolenia realizowane jest w formie zajęć warsztatowych/ćwiczeniowych.

Bloki tematyczne szkoleń:

- I. Szkolenia dla kadry zarządzającej,
- II. Szkolenia na temat budowania lokalnego systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej oraz pozyskiwania środków na ten cel,
- III. Szkolenia z zakresu stosowania prawa,
- IV. Szkolenia kompetencji osób bezpośrednio pracujących z dziećmi i rodzinami,
- V. Szkolenia dla organów kontrolnych wojewody,
- VI. Szkolenia dla służb współpracujących i tworzących system wspierania rodziny i pieczy zastępczej oraz adopcji.

Na dzień 31 grudnia 2022 roku w szkoleniach wzięło udział 480 osób, w tym:

73 asystentów rodzin z OPS, 81 pracowników socjalnych z OPS, 51 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej MOPS/PCPR oraz 25 wychowawców z POW.

Szkolenia spotkały się dużym zainteresowaniem z uwagi na interesującą i praktyczną tematykę, bardzo doświadczonych trenerów i wysoką jakość otrzymywanej wiedzy, którą uczestnicy wykorzystywali następnie w codziennej pracy związanej z realizacją zadań wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Lubuska Karta Dużej Rodziny

W maju 2014 r., województwo lubuskie uruchomiło program wsparcia rodzin wielodzietnych pod nazwą Lubuska Karta Dużej Rodziny. Karta jest instrumentem, który daje realne wsparcie rodzinom wielodzietnym. To inwestycja w przyszłych Lubuszan. Karta uprawnia do różnych zniżek i ulg w wojewódzkich jednostkach

samorządowych i lokalnych a także innych podmiotów deklarujących udział w Programie. Do 31 grudnia 2022 r. wydano 5 256 kart dla 1028 rodzin.

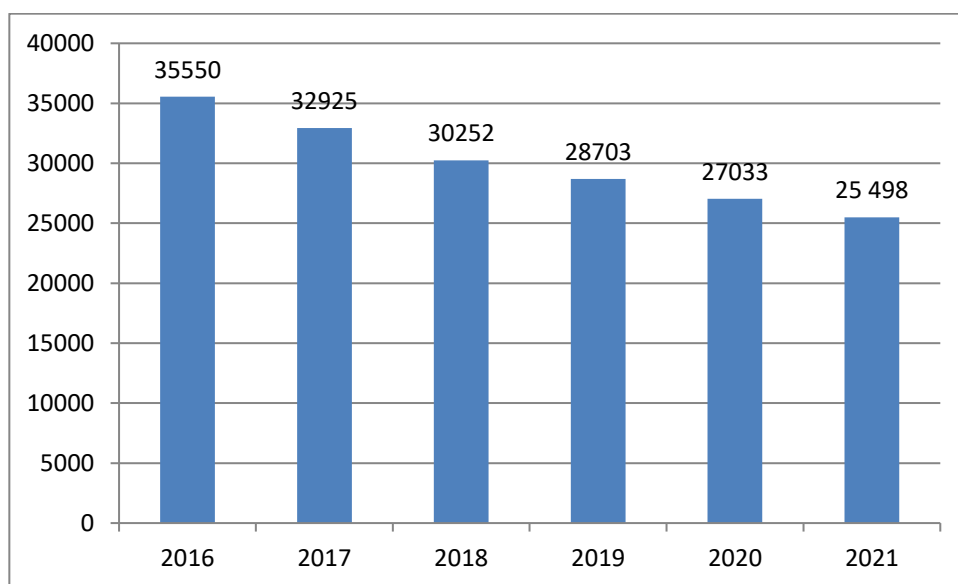
II. DIAGNOZA

Głównym celem części diagnostycznej jest odpowiedź na pytanie: „Jak w województwie lubuskim zmieniał się obszar związany ze wsparciem rodziny i pieczy zastępczej w latach 2016-2021”. Analizie poddanych zostało pięć płaszczyzn, tworzących ramy dla funkcjonującego w regionie systemu: pomoc społeczna, opieka nad dziećmi, wspieranie rodziny, piecza zastępcza oraz adopcja. Całość danych ujęta została również w kontekście procesu deinstytucjonalizacji, pozwalając na określenie kierunków programowanych działań.

2.1. Pomoc społeczna w województwie lubuskim

Wychodząc z założenia, że korzystanie z pomocy społecznej traktowane jest głównie jako dziedziczone i pokoleniowe, obserwowalny od 2016 roku trend spadkowy może być postrzegany jako korzystny. Może bowiem świadczyć o zmniejszeniu zagrożenia dziedziczeniem ubóstwa, co wiąże się z zerwaniem schematów funkcjonowania, dziedziczonych po rodzicach.

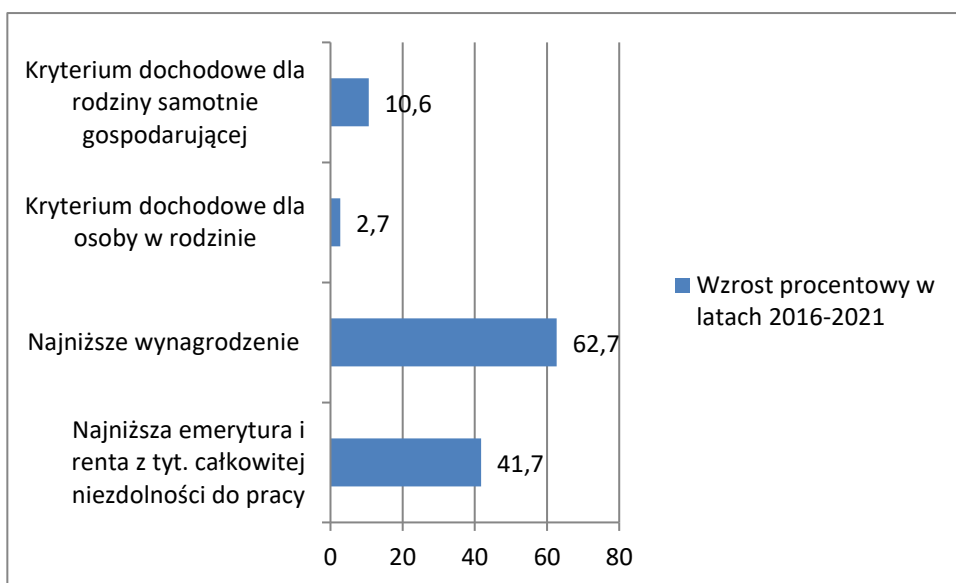
Wykres1. Rzeczywista liczba rodzin objęta pomocą społeczną w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Źródło: CAS – sprawozdanie MRPiPS-03-R za lata 2016-2021

Jeśli jednak zmianę w tym zakresie potraktujemy jako zmienną, uzależnioną od trendów zachodzących w obszarze bezrobocia, finansowych instrumentów wsparcia rodzin oraz relacji pomiędzy kryterium dochodowym a minimalnymi świadczeniami i wynagrodzeniami, widoczne stają się dwojakie wnioski. Oddziaływanie pozytywne może wynikać po pierwsze z wprowadzenia od 1 kwietnia 2016 roku świadczenia wychowawczego, określonego jako 500+, po drugie – ze zmniejszenia stopy bezrobocia z 8,6% do 5,1%⁸. Czynnikiem negatywnym jest natomiast tempo wzrostu kryteriów dochodowych z pomocy społecznej, które jest zdecydowanie zbyt niskie w stosunku do tempa wzrostu minimalnej emerytury, renty czy wynagrodzenia za pracę. Skutkuje to sytuacją, w której część rodzin, pomimo trudnej sytuacji materialnej, nie spełnia wymaganych kryteriów. Trend ten przedstawia poniższy wykres.

Wykres 2. Tempo wzrostu kryteriów dochodowych z pomocy społecznej, najniższego wynagrodzenia i renty w latach 2016-2021 wyrażone w procentach

Źródło: opracowanie własne

W 2021 r. z pomocy społecznej skorzystało 6 990 rodzin z dziećmi, z tego o liczbie dzieci:

- 1 dziecko - 2 581 rodzin;
- 2 dzieci - 2 305 rodzin;
- 3 dzieci - 1 276 rodzin;
- 4 dzieci - 521 rodzin;

⁸ Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych

- 5 dzieci - 190 rodzin;
- 6 dzieci - 69 rodzin;
- 7 i więcej dzieci – 48 rodzin.

Rodziny z dziećmi stanowiły zatem 22% w stosunku do ogólnej liczby rodzin objętych pomocą społeczną⁹, a zatem niespełna ¼ tej grupy. Pozytywny trend w tym zakresie potwierdzają dane BDL. Zgodnie z przedstawionymi statystykami udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku w 2016 roku wynosił 26,9%, natomiast w roku 2021 – 17,1%. Również liczba członków rodzin wielodzietnych objętych pomocą społeczną spadła z 32 933 osób w 2016 r. do 11 326 osób w 2021 r. Dodatkowo korzystna zmiana zaszła także w obszarze wsparcia rodzin z problemem wynikającym z bezradności opiekuńczo-wychowawczej i prowadzenia gospodarstwa domowego – liczba rodzin korzystających z tego instrumentu zmniejszyła się z 6 026 rodzin do 3 716.

Biorąc pod uwagę powyższe, można wysunąć wniosek, iż z pomocy społecznej w województwie lubuskim korzystają głównie rodziny bezdzietne lub osoby samotne. Uwzględniając znaczący spadek udziału rodzin z dziećmi w liczbie obiorców świadczeń z powodu ubóstwa, to właśnie ta grupa stanowi dominujący odsetek wśród wymagających wsparcia. Potwierdzają to trendy spadkowe w każdym z wymienionych w poniższej tabeli obszarów, które w połączeniu z przedstawionymi powyżej wskaźnikami dotyczącymi rodzin, w zdecydowany sposób wskazują na głównych beneficjentów. Na przestrzeni lat drugą pozycję pośród przyczyn korzystania z pomocy społecznej straciło bezrobocie na rzecz niepełnosprawności, która idzie w parze z długotrwałą chorobą. Liczba osób, które korzystały z pomocy z tych dwóch w/w powodów spada najwolniej, zmieniając profil klienta pomocy społecznej. Rządziej oczekuje się zasiłku na zaspokojenie niezbędnych potrzeb bytowych, a coraz częściej wysokospecjalistycznej usługi społecznej wspierającej pokonywanie pojawiających się w codziennym życiu trudności.

---

⁹ Obliczono na postawienie danych ze sprawozdania MRiPS za 2021 rok, Dział 4

Tabela1. Liczba rodzin objętych pomocą wg dominujących powodów

Powód	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Spadek w latach 2016- 2021 w %
ubóstwo	24 645	22 074	18 577	16 426	15 180	14 188	42,3
bezrobocie	16 923	13 995	11 474	9 401	8 969	8 412	50,3
niepełnosprawność	15 289	15 112	14 122	13 245	13 047	12 445	18,6
długotrwała choroba	15 242	15 499	15 077	14 218	13 172	12 445	18,3
bezradność w sprawach opiekuńczo- wychowawczych	6 026	5 685	5 171	4 215	4 076	3 716	38,3

Źródło: CAS – sprawozdania MRiPS-03-R

Koncentrując się ponadto na kryterium związanym z objęciem wsparciem ze względu na niepełnosprawność, warto zauważyć, że pomimo obniżenia się wskaźników w tym obszarze, osoby te stanowią ponad 17% populacji województwa. Na 6 statystycznych mieszkańców regionu lubuskiego przypada zatem 1 osoba niepełnosprawna. Pozytywnym trendem jest z pewnością wzrost wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata, który pomimo nieznacznych fluktuacji, wzrósł od 2016 roku 4 punkty procentowe.

Podsumowując tę część, można przywołać dodatkowo dwa wskaźniki: przeciętny dochód rozporządzalny na 1 osobę ze świadczeń społecznych, który w 2016 r. wynosił 488,96 zł, natomiast w 2021 r. - 732,57 zł. Dodatkowo subiektywna ocena sytuacji materialnej przez Lubuszan pokazuje tendencję wzrostową – jako dobrą oceną ją 29,6% mieszkańców. Pozytywna zmiana zachodzi również w zakresie „raczej dobra” (wzrost o blisko 7 punktów procentowych), „przeciętna” (spadek o blisko 10 punktów procentowych) oraz „raczej zła” (spadek o 8 punktów procentowych). Spadek liczby osób, którym przyznano świadczenia z pomocy społecznej, wpisujący się w ogólnopolski trend (co pokazuje załączona poniżej tabela), wiąże się jednocześnie z poprawą subiektywnego postrzegania sytuacji lubuskich rodzin, na co może również wpływać fakt zwiększenia wartości przeciętnego dochodu rozporządzalnego.

Tabela 2. Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia z pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Obszar	Liczba osób w poszczególnych latach					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Lubuskie	513,0	449,4	415,5	381,2	362,5	324,1
Polska	417,6	373,1	339,7	314,0	288,3	256,6

Źródło: GUS – Bank Danych Lokalnych

2.2. Opieka nad dziećmi

Instytucjonalna opieka nad dziećmi to instrument systemu wsparcia rodziny istotny nie tylko z perspektywy opiekuńczo – wychowawczej czy edukacyjnej. Możliwość obserwowania rozwoju dziecka i interwencji w przypadku nieprawidłowości w zakresie jego rozwoju łączy się z korzyściami, jakimi jest możliwość ponownej aktywizacji zawodowej rodziców, w szczególności zaś kobiet. Korzystne trendy w województwie lubuskim wydają się potwierdzać dane BDL, zgodnie z którymi liczba osób, które nie podejmują pracy ze względu na obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu spadła z 53 tys. w 2016 r. do 48 tys. w roku 2020. Uwzględniając fluktuację w obszarze aktywności zawodowej kobiet (2016 r. – 200 tys., 2020 – 188 tys.), liczby kobiet biernych zawodowo (2016 r. – 217 tys., 2020 – 222 tys.) oraz wzrost liczby kobiet powyżej 64 roku życia, statystyki wskazują na pozytywną korelację.

W województwie lubuskim największy wpływ na zmianę w zakresie dostępności miejsc instytucjonalnej opieki nad najmłodszymi mieszkańcami miały środki z resortowego programu „Maluch plus” oraz wykorzystywanie funduszy z Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020. Dodatkowo na sytuację w tym obszarze może wpłynąć wprowadzony od 2022 roku rodzinny kapitał opiekuńczy oraz dofinansowanie pobytu dziecka w żłobku.

Tabela 3. Liczba dzieci w woj. lubuskim objętych opieką żłobkową

Lata	2016	2017	2018	2019	2020	2021
liczba dzieci do lat 3 ogółem w woj. lubuskim	28 804	29 350	29 284	28 563	26 924	25 155
liczba dzieci objętych opieką w żłobkach	2 685	2 979	3 706	4 144	4 163	4 818
odsetek dzieci objętych opieką w %	9,3	10,1	12,7	14,5	15,5	19,2

Źródło: GUS – Bank Danych Lokalnych

W/w tabela obrazuje wzrost odsetka dzieci objętych opieką żłobkową na przestrzeni lat 2016-2021 o niespełna 10%. Liczba dzieci uczęszczających do żłobka zwiększyła się o ponad 50 %, przy jednoczesnym spadku ogólnej liczby dzieci do lat 3 w województwie. Zgodnie z „Raportem z diagnozy organizacji systemu usług społecznych na terenie gmin województwa lubuskiego dla celów tworzenia Centrów usług społecznych” na terenie 44 gmin, głównie wiejskich w zachodniej i centralnej części regionu, w 2020 r. żłobki w ogóle nie funkcjonowały ¹⁰.

Tabela 4. Liczba żłobków, oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych w woj. lubuskim wraz z liczbą miejsc

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
liczba żłobków	54	58	77	83	88	100
liczba oddziałów żłobkowych	5	5	5	2	2	0
liczba klubów dziecięcych	10	15	15	24	25	30
liczba miejsc we wszystkich typach placówek	2 855	3 255	4 164	4 373	4 741	5 352

Źródło: GUS – Bank Danych Lokalnych

Od roku szkolnego 2017/2018 każda gmina ma obowiązek zapewnić możliwość korzystania z wychowania przedszkolnego – dzieciom w wieku od trzech do sześciu lat, zamieszkałym na jej obszarze i zgłoszonym podczas postępowania rekrutacyjnego. Systematycznie zwiększyła się liczba dzieci objętych tą opieką.

Tabela 5. Liczba dzieci w woj. lubuskim objętych opieką przedszkolną

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
liczba dzieci w wieku 3-6 ogółem w woj. lubuskim	41 734	40 553	39 504	38 948	40 460	39 824
liczba dzieci objętych opieką przedszkolną	33 200	34 188	34 631	34 848	35 045	35 720
odsetek dzieci objętych opieką w %	79,6	84,3	87,7	89,5	86,6	89,7

Źródło: GUS – Bank Danych Lokalnych

¹⁰ „Raport z diagnozy organizacji systemu usług społecznych na terenie gmin województwa lubuskiego dla celów tworzenia Centrów usług społecznych”, Zielona Góra 2022, s. 48.

Występują dysproporcje w upowszechnieniu wychowania przedszkolnego w zależności od miejsca zamieszkania. Tradycyjnie odsetek dzieci zamieszkałych w mieście, uczęszczających do przedszkoli jest wyższy od wskaźnika określonego dla terenów wiejskich. Wynika to nie tylko z nadal występujących trudności z dostępem do wychowania przedszkolnego na wsi, jak też z innych czynników, takich jak niskie wykształcenie, kwalifikacje zawodowe i status materialny rodziców dziecka, przywiązanie do organizacji opieki nad dzieckiem w ramach rodziny, a także przykładanie mniejszego znaczenia do formalnego wykształcenia.

Wychowanie przedszkolne jest realizowane w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w innych formach wychowania przedszkolnego. Liczba przedszkoli na przestrzeni lat 2016-2021 regularnie wzrasta, natomiast maleje liczba oddziałów i punktów przedszkolnych.

Tabela 6. Liczba przedszkoli, oddziałów przedszkolnych i punktów przedszkolnych w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba przedszkoli (bez specjalnych)	275	279	285	298	298	302
Liczba oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych	185	182	174	159	161	163
Liczba punktów przedszkolnych (bez specjalnych)	40	35	28	27	26	17

Źródło: GUS – Bank Danych Lokalnych

Prowadzenie przedszkoli to zadanie własne gminy, finansowane z jej budżetu. Jednak nie wszystkie gminy prowadzą własne przedszkola. Zgodnie z przepisami prawa oświatowego, zespoły i punkty przedszkolne zalicza się do innych form wychowania przedszkolnego, które tworzy rada gminy w drodze uchwały w szczególnych przypadkach uzasadnionych warunkami demograficznymi i geograficznymi, np. duża liczba dzieci w wieku przedszkolnym, utrudniona komunikacja, zróżnicowany/duży obszar gminy. Osoba fizyczna lub osoba prawna, niebędąca jednostką samorządu terytorialnego, może prowadzić oraz otrzymać dotację z budżetu gminy na działalność prowadzonego przez siebie punktu lub zespołu wychowania przedszkolnego, czy korzystać ze wsparcia ze środków unijnych. Analizując dostęp do miejsc opieki

żłobkowej czy wychowania przedszkolnego, warto zauważyć wysoki udział środków unijnych w rozwoju tego obszaru.

W perspektywie 2014-2020 z funduszy europejskich sfinansowano powstanie 3 681 miejsc wychowania przedszkolnego oraz 1 199 miejsc opieki dla dzieci do lat 3. Uwzględniając specyfikę projektową, kluczowe jest nie tylko zachowanie jego trwałości, ale utrzymanie stworzonych miejsc w dalszej perspektywie czasowej.

2.3. Wspieranie rodziny

Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych polega na podejmowaniu planowanych działań, mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji. Obowiązek wspierania rodziny spoczywa na jednostkach samorządu terytorialnego oraz na organach administracji rządowej, które realizują go we współpracy ze środowiskiem lokalnym, sądami, policją, instytucjami oświatowymi, podmiotami leczniczymi, a także kościołami i związkami wyznaniowymi oraz organizacjami społecznymi. Wsparcie to polega m.in. na analizie sytuacji rodziny, określeniu przyczyn jej kryzysu, rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny, podniesieniu świadomości w zakresie funkcjonowania rodziny oraz na pomocy w integracji rodziny i przeciwdziałaniu jej marginalizacji czy degradacji.

Podstawowym narzędziem działania systemu wspierania rodziny jest praca z rodziną. Jest ona niezbędna, zwłaszcza gdy w rodzinie ma miejsce poważny kryzys zagrażający dobru dziecka.

Praca z rodziną prowadzona jest głównie w formie usług asystenta rodziny, natomiast pomoc w opiece i wychowaniu prowadzona jest w formie placówek wsparcia dziennego oraz rodzin wspierających. Asystent rodziny może mieć pod opieką nie więcej niż 15 rodzin.

W latach 2016 – 2021 w regionie zmniejszyła się nieznacznie liczba asystentów, jak i liczba rodzin, które korzystały z ich usług. Jeśli przemnoży się liczbę asystentów rodziny przez maksymalną liczbę rodzin, z jakimi mogą oni pracować, otrzymamy liczbę 1905, co w ujęciu ogólnym pozwala na stwierdzenie, że statystycznie potrzeby są zabezpieczone. Należy jednak uwzględnić wewnątrz różnicowanie –

w zależności od gminy asystenci wskazują, że ich liczba jest zbyt mała w stosunku do potrzeb¹¹.

Tabela 7. Liczba asystentów rodziny i osób korzystających z ich usług w woj. lubuskim w latach 2016-2021

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba asystentów rodziny	130	134	131	128	125	127
Liczba rodzin korzystających z usług asystentów rodziny	1 634	1 728	1 686	1 688	1 570	1612

Źródło: CAS – sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, LUW Gorzów Wlkp., Tabela B, stan na koniec drugiego półrocza

Liczba rodzin zobowiązanych przez sąd do pracy z asystentem rodziny w latach 2016 – 2021 wzrastała sukcesywnie. O ile w 2016 r. było 213 rodzin, to w 2021 już 406 rodzin. Przyczynić się do tego mogła zmiana zapisów Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego wprowadzona w 2016 roku. Instrumenty działania z zakresu pieczy zastępczej powinny być stosowane w sytuacji, gdy rodzice albo rodzic sprawujący władzę rodzicielską nie spełniają swoich funkcji i może to stanowić zagrożenie dla dobra dziecka. Zanim to jednak nastąpi, należy wykorzystać min. formy pomocy rodzicom dziecka przewidziane ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, tak aby doprowadziły do usunięcia stanu zagrożenia dobra dziecka. Dodatkowo, umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej wbrew woli rodziców, nie jest dopuszczalne wyłącznie z powodu ubóstwa. Powinno to zasadniczo rodzić obowiązek ze strony państwa udzielania rodzinie pomocy dla usunięcia stanu niedostatku.

Tabela 8. Liczba rodzin zobowiązanych przez sądy do pracy z asystentem rodziny

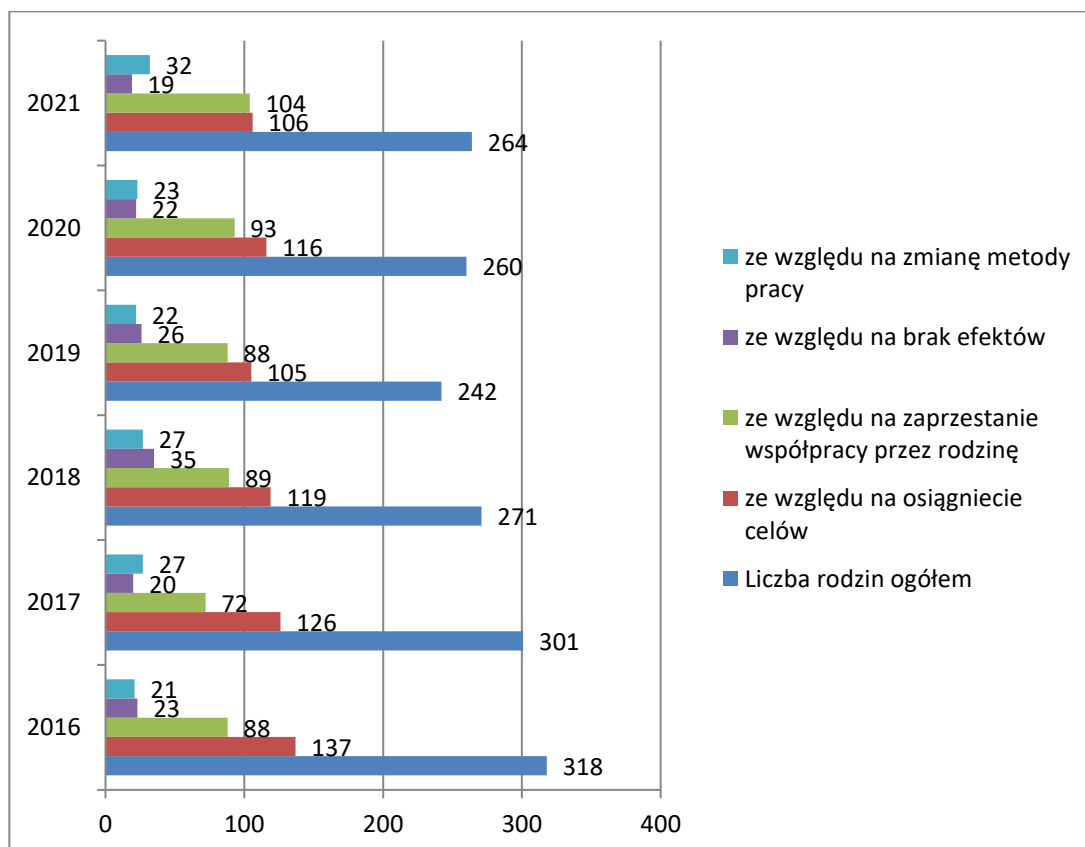
Rok	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba rodzin	213	239	253	304	316	406

Źródło: CAS – sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, LUW Gorzów Wlkp. stan na koniec drugiego półrocza

¹¹ Ankieta „Problemy pracy asystenta rodziny”, zrealizowana przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze w styczniu 2023 r.

Powody zakończenia pracy z rodzinami w poszczególnych latach dotyczyły w kolejności: ze względu na osiągnięcie celów, ze względu na zaprzestanie współpracy przez rodzinę oraz ze względu na brak efektów a także na zmianę metod pracy.

Wykres 3. Liczba rodzin i powody zakończenia pracy z rodzinami przez asystentów rodziny

Źródło: CAS – sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, LUW Gorzów Wlkp., dane za drugie półrocza 2021

Placówkę wsparcia dziennego prowadzi gmina, podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania lub podmiot, który uzyskał zezwolenie, wójta, burmistrza lub prezydenta. Może być prowadzona w formie opiekuńczej (np. koła zainteresowań, świetlice, kluby i ogniska wychowawcze), specjalistycznej (np. zajęcia korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapia pedagogiczna, psychologiczna, socjoterapia) oraz w formie pracy podwórkowej, realizowanej przez wychowawcę (np. działania animacyjne i socjoterapeutyczne). Zadania placówek wspierają wolontariusze. W województwie lubuskim, w zakresie liczby placówek wsparcia dziennego, widoczna jest tendencja spadkowa. Od 96 placówek w 2016 r. do 72 w 2021 r.

Tabela 9. Placówki wsparcia dziennego w woj. lubuskim z liczbą miejsc, liczbą osób korzystających i zaangażowaniem wolontariuszu

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba placówek wsparcia dziennego – ogółem	96	107	108	94	71	72
Liczba miejsc	2 132	2 301	2 261	2 136	1 547	1 571
Korzystający w roku sprawozdawczym	2 718	2 803	2 708	2 330	1 633	1 559
Wolontariusze w roku sprawozdawczym	259	284	243	223	147	102

Zródło: GUS – Bank Danych Lokalnych

Przyjmuję się, że na spadek liczby placówek wsparcia dziennego w gminach wpływ mogą mieć dwa czynniki: 1) zmiana struktury wydatków z opłat dla władz gminy za zgodę na handel napojami alkoholowymi, 2) sytuacja finansowa wielu samorządów, które poszukują oszczędności, ograniczając wydatki na pomoc społeczną. Do niekorzystnego trendu przyczyniła się również pandemia COVID i przymusowe zamknięcie wszystkich placówek – jak pokazuje powyższa tabela nie wszystkie wznowiły działalność. Niepokojący jest również spadek zaangażowania wolontariuszy, może on wynikać zarówno z ograniczenia miejsc świadczenia wsparcia, spadku liczebności mieszkańców danej gminy, braku czasu, czy niskiego zainteresowania tego typu zaangażowaniem w działalność społeczną. Trudności w świadczeniu usługi wynikają także z braku placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym, co przy trudnej sytuacji jednostek zabezpieczyłoby, choć w minimalnym stopniu, potrzeby dla więcej niż jednego obszaru. Poprawa świadomości członków społeczności lokalnej w zakresie idei wolontariatu oraz stworzenie warunków umożliwiających podniesienie kompetencji wolontariuszy działających w placówkach wsparcia dziennego leży w dobrym interesie samorządów gminnych. Warto także nawiązywać współpracę z organizacjami pozarządowymi, które często kierują swoje działania w stronę dzieci i młodzieży.

Zadaniem rodzin wspierających jest pomoc rodzinom, które mają trudności w opiece i wychowaniu dzieci, jak również w szeroko pojętym funkcjonowaniu społeczeństwa.

Rodziny te pomagają w oparciu o własne zasoby i umiejętności, posiadaną wiedzę z zakresu prawidłowego wychowywania dzieci i realizowane wzorce funkcjonowania rodziny. Rodziny wspierające nie wykonują swoich działań zawodowo i nie otrzymują wynagrodzenia, a jedynie zwrot kosztów związanych z udzielaniem pomocy. Może to stanowić przeszkodę w ich pozyskiwaniu i małe zainteresowanie taką formą pomocy. W województwie lubuskim w 2021 r. nie funkcjonowały rodziny wspierające, przy zaprezentowanych w tabeli danych ciężko również mówić o trendzie spadkowym. Ta forma wsparcia jest nieobecna w naszym regionie, choć z przedstawionych we wcześniejszych częściach diagnozy informacji wynika, że mogłaby być skuteczną formą uzupełniającą dla pozostałych działań systemowych.

Tabela 10. Liczba rodzin wspierających w woj. lubuskim w latach 2016-2021

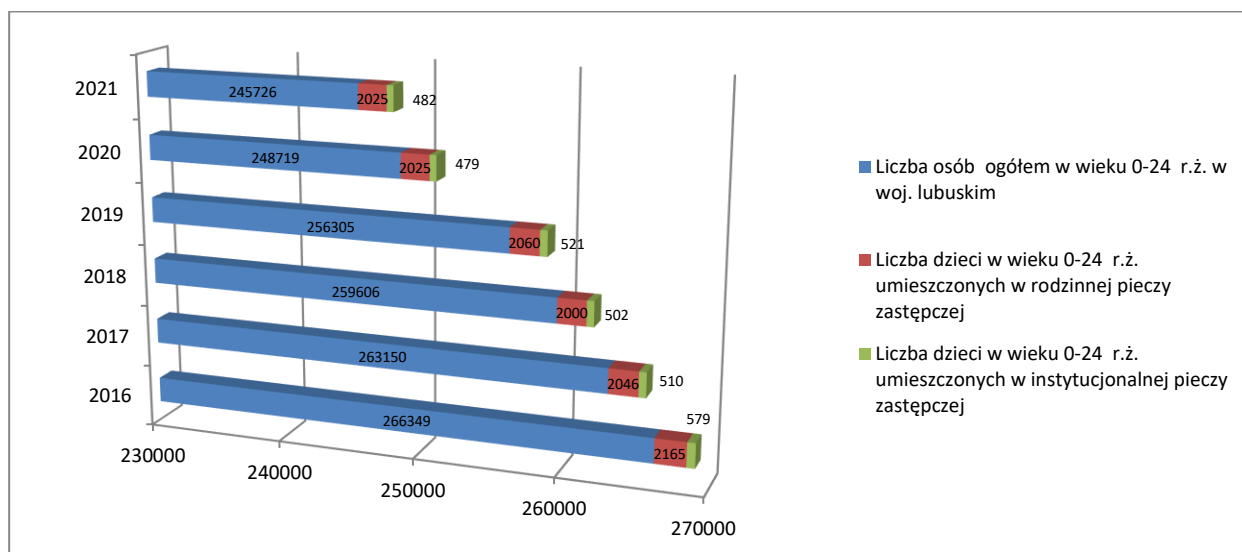
Rok	2016	2017	2019	2020	2021
Liczba	2	0	0	1	0

źródło: CAS – sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, LUW Gorzów Wlkp.

2.4. System rodzinnej pieczy zastępczej

W 2021 r. w regionie lubuskim zamieszkiwało 245 726 osób w wieku do 24 roku życia. W stosunku do roku 2016 liczba ta spadła o ponad 20 tys. Stosunek osób w wieku 0-24 lat umieszczonych w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej do ogółu mieszkańców województwa w tej kategorii wiekowej wynosi odpowiednio: ok. 0,8 % i 0,2 % i jest stały na przestrzeni badanego okresu. W 2021 r. w rodzinnej pieczy zastępczej przebywało 2 025 dzieci i młodzieży do 24 roku życia.

Wykres 4. Udział osób umieszczonych w pieczy zastępczej w stosunku do ogółu osób w wieku 0-24 lata w woj. lubuskim z podziałem na lata

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela G, stan na koniec drugiego półrocza oraz GUS – Bank Danych Lokalnych

Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu, albo, w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję, albo na wniosek rodziców lub innej osoby w przypadku zagrożenia zdrowia i życia dziecka z powodu stwierdzonej przemocy domowej. Umieszczenie dziecka może również nastąpić na wniosek lub za zgodą rodziców, na podstawie umowy zawartej między rodziną zastępczą lub prowadzącym rodzinny dom dziecka a starostą właściwym ze względu na miejsce zamieszkania tej rodziny. Przy czym pamiętać należy, że jest to najdalej idąca interwencja w wykonywanie władzy rodzicielskiej, i co do zasady ma charakter tymczasowy.

Funkcję organizatora rodzinnej pieczy zastępczej może pełnić wyznaczona przez starostę jednostka organizacyjna powiatu lub inny podmiot, któremu zlecono realizację tego zadania (np. organizacja pozarządowa albo zespół ds. pieczy zastępczej w powiatowym centrum pomocy rodzinie). Do jego zadań należy m.in. nabór kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, organizowanie szkoleń czy badań psychologicznych oraz wspieranie już funkcjonujących rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka poprzez poradnictwo.

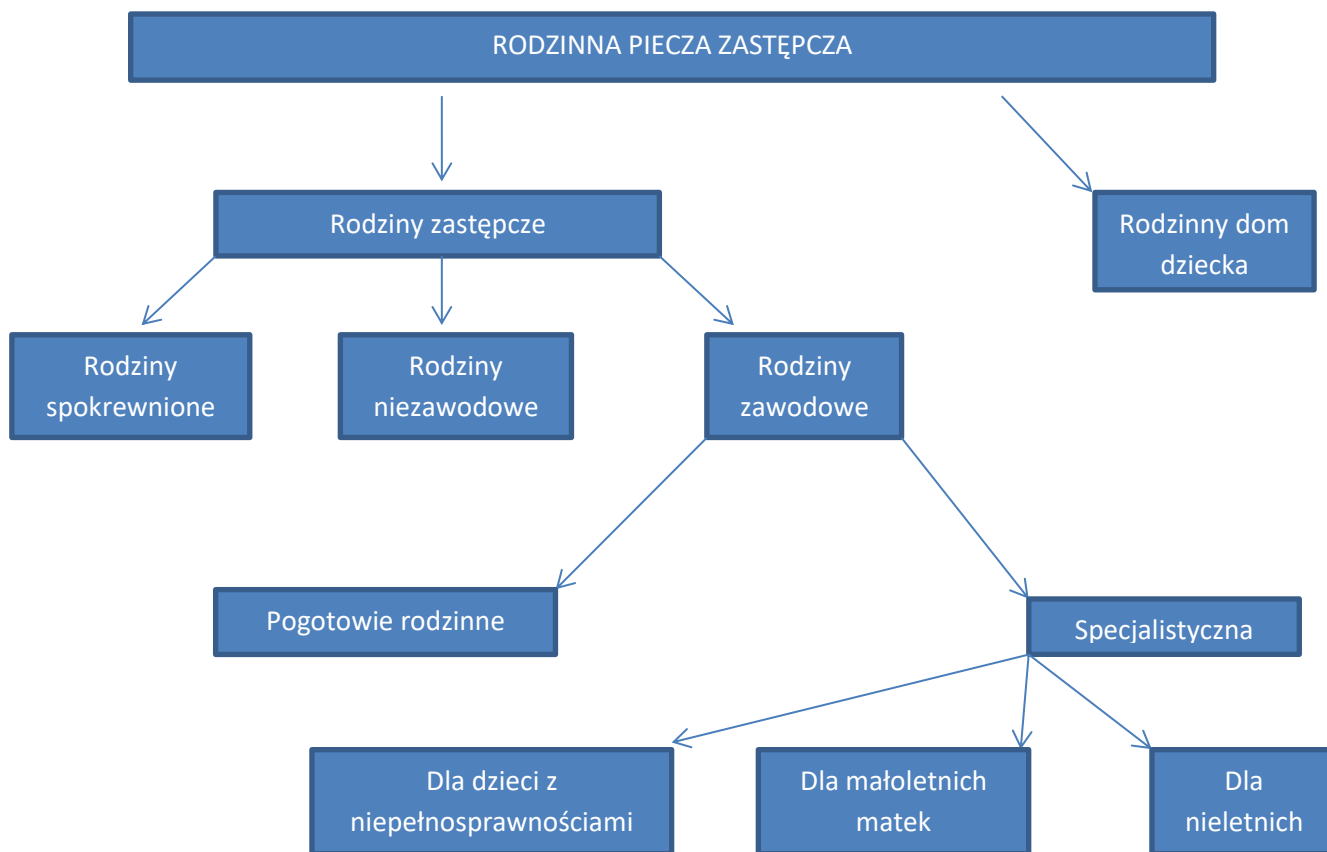
Natomiast wspieranie rodzin zastępczych w ich codziennych obowiązkach należy do koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, którego zatrudnia organizator rodzinnej pieczy zastępczej. Koordynator przygotowuje - we współpracy z asystentem rodziny

i rodziną zastępczą – plan pomocy dziecku. Zgłasza także do ośrodków adopcyjnych informacje o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną w celu ich przysposobienia. We wszystkich powiatach woj. lubuskiego wyznaczeni zostali organizatorzy pieczy zastępczej. W 2021 r. zatrudnionych było 78 koordynatorów pieczy zastępczej, a ich liczba od 2016 r. systematycznie wzrasta. Stabilność finansowania zatrudnienia koordynatorów w oparciu o przepisy Kodeksu Pracy, która wyklarowała się w powiatach, pozytywnie wpłynęła na ten stan.

Tabela 11. Koordynatorzy i organizatorzy pieczy zastępczej w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
organizatorzy pieczy zastępczej	14	14	14	14	14	14
koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej	72	72	75	76	77	78

Źródło: CAS – Sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej z lat 2016-2021

Rodzinę zastępczą *spokrewnioną* tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku małżeńskim, będący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka.

Rodzinę zastępczą *niezawodową* tworzą małżonkowie lub osoba niepozostająca w związku, niebędący wstępnymi lub rodzeństwem dziecka. W rodzinie tej, w tym samym czasie, może przebywać łącznie nie więcej niż 3 dzieci. Natomiast rodzina zastępcza *zawodowa* to rodzina, która za wykonywaną pracę otrzymuje wynagrodzenie (w przypadku małżeństwa wynagrodzenie pobiera tylko jeden z małżonków). Pod opieką tej rodziny przebywają dzieci (łącznie nie więcej niż 3 dzieci), które nie są z nią spokrewnione.

Rodzina zastępcza zawodowa, pełniąca funkcję *pogotowia rodzinnego*, przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu, w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję, Straż Graniczną, na wniosek rodziców dziecka lub innej osoby. W pogotowiu rodzinnym umieszcza się dziecko do czasu unormowania sytuacji dziecka, nie dłużej jednak niż na okres 4 miesięcy. W uzasadnionych przypadkach okres ten może być przedłużony do 8 miesięcy, lub do zakończenia postępowania sądowego o powrót dziecka do rodziny lub o przysposobienie lub umieszczenie w rodzinnej pieczy zastępczej.

W rodzinie zastępczej zawodowej *specjalistycznej* umieszcza się w szczególności: dzieci z orzeczeniem o niepełnosprawności, dzieci z orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności oraz dzieci na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, a także małoletnie matki z dziećmi.

Rodzinny dom dziecka działa na zasadach zbliżonych do rodziny zastępczej zawodowej, z taką różnicą, że może sprawować opiekę nad większą liczbą dzieci (nie więcej niż 8 wychowanków). Jeżeli jest jednak konieczność umieszczenia rodzeństwa za zgodą prowadzącego dom oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej, jest możliwe w tym czasie umieszczenie większej liczby dzieci.

Pełnienie funkcji rodziny zastępczej, czy prowadzenie rodzinnego domu dziecka to praca bardzo odpowiedzialna, przez 24 godziny na dobę przez wszystkie dni tygodnia. Dlatego istnieje możliwość powołania rodziny pomocowej, która okresowo zastępuje rodzinę zastępczą, czy prowadzącego rodzinny dom dziecka w przypadkach, gdy nie mogą sprawować opieki nad dziećmi z powodu zdarzenia losowego, wypoczynku, udziału w szkoleniach czy pobytu w szpitalu. Rodzina pomocowa jest więc elementem wsparcia rodzinnej pieczy zastępczej.

W województwie lubuskim w 2021 r. liczba rodzin zastępczych wynosiła 1 327 i od 2016 r. systematycznie spada. Największą liczbę stanowiły rodziny zastępcze spokrewnione (838), a najmniejszą zawodowe rodziny specjalistyczne (5). Po rodzinach spokrewnionych w dalszej kolejności są rodziny niezawodowe (396), zawodowe (52), zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego (23) oraz rodzinne domy dziecka (13). Rodziny zastępcze pełnią ważną i trudną rolę w życiu dzieci pozbawionych opieki ze strony rodziców biologicznych. Ogrom pracy, czasu i poświęcenia jest nieoceniony i słabo wynagradzany. Negatywny obraz dzieci, które trafiają do pieczy, nagłaśnianie nagannych zachowań rodzin zastępczych przez media, czy też nadmiar formalności, generuje ogólny zły obraz rodzicielstwa zastępczego w świadomości społecznej. Przekłada się to na spadek liczby rodzin zastępczych, co należy jednoznacznie ocenić jako niekorzystne zjawisko.

Tabela 12. Liczba rodzin zastępczych z podziałem na typ w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Liczba rodzin zastępczych	2016	2017	2018	2019	2020	2021
spokrewnione	923	899	862	866	860	838
niezawodowe	443	411	392	370	384	396
zawodowe	47	51	54	54	57	52
zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	41	37	31	31	24	23
zawodowe specjalistyczne	7	7	8	7	5	5
rodzinne domy dziecka	9	12	11	11	14	13
Razem	1 470	1 417	1 358	1 339	1 344	1 327

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela D, stan na koniec drugiego półrocza

Liczba dzieci umieszczanych w rodzinach zastępczych utrzymuje się na podobnym poziomie, wynosi średnio ponad 2 000 rocznie. W 2021 r. najwięcej dzieci przebywało w rodzinach spokrewnionych, następnie w niezawodowych, zawodowych, rodzinnych domach dziecka, zawodowych pełniących funkcje pogotowia rodzinnego, najmniej w zawodowych specjalistycznych. Dane jednoznacznie wskazują zatem na duży

niedobór rodzin w stosunku do dzieci umieszczanych i przebywających w pieczy, zwłaszcza jeśli uwzględni się ich tendencję spadkową. Uwzględniając czynniki mające wpływ na brak kandydatów, tworzy się tym samym efekt zamkniętego koła, który może wpłynąć na implozję systemu i jego skrajną niewydolność.

Tabela 13 Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych z podziałem na typy rodzin w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Typ rodzin	2016	2017	2018	2019	2020	2021
spokrewnione	1 188	1 132	1 096	1 119	1 095	1 081
niezawodowe	592	527	512	499	509	540
zawodowe	135	143	181	189	201	195
zawodowe pełniące funkcję pogotowia rodzinnego	173	140	114	149	103	92
zawodowe specjalistyczne	14	17	28	22	11	13
rodzinne domy dziecka	63	87	69	82	106	104
Razem	2 165	2 046	2 000	2 060	2 025	2 025

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela G

Przodującą przyczyną umieszczania dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej od 2016 r. są uzależnienia rodziców, następnie bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, pólsieroctwo, sieroctwo, długotrwała lub ciężka choroba jednego z rodziców. Zaznaczyć jednak należy, iż umieszczenie dziecka w pieczy rodzinnej to często nie wynik tylko jednego z w/w powodów, ale wielu ze sobą powiązanych i wzajemnie się przenikających przyczyn.

Tabela 14. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej wg powodów woj. lubuskim w latach 2016-2021

Powody umieszczenia	2016	2017	2018	2019	2020	2021
sieroctwo	90	89	75	75	68	79
półsieroctwo	184	179	181	205	175	209
uzależnienia rodziców	814	777	770	809	758	803
przemoc w rodzinie	48	35	53	79	58	80
bezradność w sprawach opiek.-wychowaw.	627	660	665	625	707	597
niepełnosprawność jednego z rodziców	63	55	51	42	31	22
długotrwała lub ciężka choroba jednego z rodziców	64	50	44	49	55	50
pobyt za granicą jednego z rodziców	62	45	31	34	33	32
nieodpowiednich warunków mieszkaniowych	0	0	4	7	0	0
małoletnie matki	9	8	3	1	1	1
inne przyczyny	204	148	123	132	135	146
ubóstwo	0	0	0	2	4	6
Razem	2 165	2 046	2 000	2 060	2 025	2 025

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela G

W latach 2016 – 2021 największa grupa wiekowa umieszczana w rodzinnej pieczy zastępczej to dzieci w przedziale 7 – 13 lat (770). Kolejna grupa wiekowa mieściła się w przedziale 14 – 17 lat (593). Najmniej dzieci było umieszczanych w pieczy poniżej 1 roku życia. Co istotne, dzieci w wieku powyżej 10 lat mają statystycznie najmniejsze szanse na przysposobienie, przy braku możliwości powrotu do domu rodzinnego. Tym samym, z perspektywy finansowej wydolności systemu, generują one coraz większe koszty.

Tabela 15. Liczba dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej wg wieku w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Grupa wiekowa	2016	2017	2018	2019	2020	2021
poniżej 1 roku	37	33	25	48	46	29
od 1 roku do 3 lat	138	139	132	165	166	161
4 – 6 lat	229	175	204	211	209	238
7 – 13 lat	770	776	684	717	684	701
14 – 17 lat	593	548	558	552	549	570
18 – 24 lat	398	375	397	367	371	326
Razem	2165	2 046	2 000	2 060	2 025	2025

Zródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela G, stan na koniec drugiego półrocza

W latach 2016 – 2021 wydatki na świadczenia pokrywające koszty utrzymania dzieci umieszczanych w rodzinnej pieczy zastępczej systematycznie wzrastały. W 2016 r. było to 31 276 724 zł, a w 2021 r. to kwota 33 111 571 zł – wzrost o 5,9 %. W 2021 r. największą liczbę świadczeń i wydatków zanotowano w rodzinach spokrewnionych (13 532 362 zł), potem w niezawodowych (9 622 309 zł), zawodowych (7 151 034) i na końcu w rodzinnych domach dziecka (2 639 504 zł). Zwrócić uwagę należy na rosnące koszty gmin, choćby w przypadku rodzin spokrewnionych – w 2016 r. – 1 260 964 zł, a w 2021 r. 3 069 678 zł, czyli nastąpił wzrost o 143 %. Koszty partycypacji gminy w opłatach za utrzymanie dzieci w pieczy zastępczej rosną wraz z wydłużaniem się okresu pobytu, od 10 % w pierwszym roku do 50 % w trzecim i kolejnych. Niezbędne są więc intensywne działania z rodzinami biologicznymi, zmierzające do odzyskania dzieci, przy czym w procesie tym dobro dziecka jest zawsze najważniejsze. Wobec danych z poniższej tabeli, analiza kosztów braku podejmowania działań wspierających rodziny przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze powinna zostać przeprowadzona w każdej gminie.

Tabela 16. Wysokość świadczeń, wynagrodzeń i pochodnych w rodzinnej pieczy zastępczej wg typu rodzin w zł w woj. lubuskim

Typ rodzin	2016	2017	2018	2019	2020	2021
spokrewnione, w tym:	12 752 558	12 214 561	12 965 249	12 906 907	12 296 521	13 532 362
wysokość wydatków gminy pochodzenia dziecka	1 260 964	1 660 254	1 946 256	2 550 711	2 717 320	3 069 678
wydatki powiatów	11 491 594	10 554 307	11 018 993	10 356 196	9 579 201	10 462 684
niezawodowe, w tym:	9 036 861	8 976 643	8 353 168	8 811 064	8 929 260	9 622 309
wysokość wydatków gminy pochodzenia dziecka	839 666	1 145 862	1 164 869	1 567 959	1 783 980	2 029 179
wydatki powiatów	8 197 195	7 830 781	7 188 299	7 243 105	7 145 280	7 593 130
zawodowe, w tym:	8 154 026	8 234 581	9 381 505	9 812 688	9 089 341	7 151 034
wysokość wydatków gminy pochodzenia dziecka	1 389 755	1 669 216	2 110 031	2 322 510	1 547 016	2 400 209
wydatki powiatów	6 764 271	6 565 365	7 271 474	7 490 178	7 542 325	4 750 825
rodzinne domy dziecka, w tym:	1 259 371	1 536 711	1 649 576	1 623 873	2 214 341	2 639 504
wysokość wydatków gminy pochodzenia dziecka	120 501	129 210	171 431	181 469	459 866	612 283
wydatki powiatów	1 138 870	1 407 501	1 478 145	1 442 404	1 754 475	2 027 221
rodziny pomocowe, w tym:	73 908	92 655	149 625	121 831	99 281	166 362
wysokość wydatków gminy pochodzenia dziecka	9 547	25 861	25 264	23 058	21 451	26 018
wydatki powiatów	64 361	66 794	124 361	98 773	77 830	140 344
Ogółem	31 276 724	31 055 151	32 499 123	33 276 363	32 628 744	33 111 571

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej

Wychowankowi opuszczającemu rodzinę zastępczą przysługują świadczenia:

- jednorazowe - na zagospodarowanie w wysokości ok. 1500 zł i na usamodzielnienie od 1650 zł do 6600 zł (w zależności od okresu przebywania w pieczy zastępczej);
- miesięczne - 500 zł - na kontynuowanie nauki.

W praktyce oznacza to, że młodemu człowiekowi, który np. chce się uczyć i jeszcze nie podejmuje pracy, comiesięczne świadczenie w wysokości 500 zł musi wystarczyć na wszystko: na opłacenie mieszkania, jedzenia i nauki.

Na problemy w usamodzielnianiu wychowanków rodzinnej instytucjonalnej pieczy wskazuje raport Najwyższej Izby Kontroli z 2015 r.¹², którego wnioski są aktualne do dziś. Kontrola wykazała, że często uzyskanie wsparcia finansowego jest traktowane przez wychowanków jako cel sam w sobie, a nie dodatkowa pomoc w zapewnieniu sobie samodzielności. Sporo wychowanków, którzy wiele lat przebywali w instytucji, nie potrafi poradzić sobie z codziennymi wyzwaniami. Problemem staje się opłacanie rachunków, gospodarowanie pieniędzmi, przygotowywanie posiłków, organizowanie swojego dnia, robienie dobrze przemyślanych zakupów, założenie konta w banku, załatwianie formalności w urzędach itd. Dodatkowo dużą trudnością jest uzyskanie mieszkania socjalnego, na które czeka się nawet do kilkunastu lat.

Wyraźnie również wskazano ma fiasko misji opiekuna usamodzielnienia. Z ustaleń kontroli NIK wynika, że rzeczywistymi opiekunami usamodzielnienia nagminnie zostawały osoby przypadkowe - bez kwalifikacji do pełnienia tej funkcji i bez możliwości realnego wspierania wychowanka w procesie usamodzielnienia. Sporządzane plany usamodzielniania obciążone są wieloma wadami i nie są przestrzegane - jak ustaliła NIK ¼ wychowanków pieczy zastępczej nie realizowała zawartych w nich deklaracji.

Wydatki na pomoc w związku z usamodzielnieniem w rodzinnej pieczy zastępczej w latach 2016 – 2021 systematycznie spadały (w 2016 r. – 2 271 021zł; w 2021 r. – 1 704 895 zł).

---

¹² <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-usamodzielnianiu-dzieci-z-rodzin-zastepczych-i-domow-dziecka.html> 31.01.2023

Tabela 17. Wysokość świadczeń dla osób opuszczających rodziną pieczę zastępczą wg typu w zł w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
wydatki w zł na pomoc na usamodzielnienie, w tym:	2 271 021	2 258 360	2 272 569	2 031 892	1 917 900	1 704 895
na kontynuowanie nauki	1 717 036	1 562 319	1 495 434	1 342 387	1 269 138	1 119 752
na usamodzielnienie	386 969	515 228	570 195	515 045	495 130	452 088
na zagospodarowanie	167 016	180 813	206 940	174 460	153 632	133 055

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej

2.5. System instytucjonalnej pieczy zastępczej

Instytucjonalna piecza zastępcza jest sprawowana w formie placówki opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówki opiekuńczo-wychowawczej oraz interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego. Placówki opiekuńczo-wychowawcze zobowiązane są zapewnić dzieciom całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokoić niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne. W placówce opiekuńczo-wychowawczej umieszczane są dzieci powyżej 10 roku życia. W szczególnych przypadkach, ze względu na stan zdrowia dziecka czy obecność rodzeństwa, dopuszcza się umieszczenie w placówce młodszego dziecka. W tym samym czasie w placówce może przebywać nie więcej niż 14 wychowanków. Placówki opiekuńczo-wychowawcze dzielą się na socjalizacyjne, interwencyjne, specjalistyczno-terapeutyczne i rodzinne. Placówka typu socjalizacyjnego zapewnia całodobową opiekę, wychowanie i kształcenie oraz zaspakaja niezbędne potrzeby dziecka. W razie konieczności zapewnia również zajęcia specjalistyczne, rekompensujące brak wychowania w środowisku rodzinnym. Podejmowane są też działania w celu przywrócenia dziecka rodzinie biologicznej, umieszczenia w rodzinie adopcyjnej lub w rodzinnej opiece zastępczej.

Placówka typu interwencyjnego zapewnia doraźną opiekę nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej. Placówka musi przyjąć dziecko w przypadkach wymagających natychmiastowej opieki. Dziecko umieszcza się maksymalnie na 3 miesiące, ale podczas trwania postępowania sądowego dotyczącego sytuacji prawnej dziecka, pobyt może być przedłużony o kolejne 3 miesiące.

Placówka specjalistyczno-terapeutyczna sprawuje opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w tym legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności. Takie dziecko wymaga stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii, aby wyrównać opóźnienia rozwojowe i edukacyjne.

Placówka rodzinna wychowuje dzieci w różnym wieku, w tym dorastające i usamodzielniające się. Umożliwia wspólne wychowanie i opiekę licznemu rodzeństwu.

W województwie lubuskim funkcjonuje 40 placówek opiekuńczo-wychowawczych. Najwięcej placówek ma charakter socjalizacyjny (32 w 2021 r.), a najmniejszy interwencyjny i rodzinny (po 4). Nie funkcjonuje natomiast placówka specjalistyczno-terapeutyczna.

Tabela 18. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych wg typu w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Typ placówki	2016	2017	2018	2019	2020	2021
socjalizacyjna	27	26	28	28	31	32
interwencyjna	4	3	3	3	3	4
rodzinna	4	4	4	4	4	4
Razem	35	33	35	35	38	40

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela E

Wzrost liczby placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej wymusił zmiany przepisów ustawy o wsparciu rodziny i systemie pieczy zastępczej i konieczność spełnienia do 31.12.2020 r. standardu max. 14 dzieci powyżej 10 roku życia na placówkę. Równolegle do wzrostu ilości placówek opiekuńczo-wychowawczych maleje liczba miejsc, które oferują. Ogólna liczba miejsc we wszystkich typach placówek na terenie województwa lubuskiego wynosi 506. Najwięcej miejsc posiadają placówki socjalizacyjne (430), a najmniej rodzinne (34).

Tabela 19. Liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wg typu w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Typ placówki	2016	2017	2018	2019	2020	2021
socjalizacyjna	469	466	459	466	439	430
interwencyjna	62	52	48	36	36	42
rodzinna	32	32	36	36	34	34
Razem	563	550	543	538	509	506

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela E

W 2021 r. w placówkach przebywało 482 dzieci. Najwięcej, bo 418 dzieci, przebywało w placówkach socjalizacyjnych, po 32 dzieci w interwencyjnych oraz w placówkach rodzinnych. Liczba dzieci przebywających w POW na przestrzeni lat 2016-2021 spada. Najwięcej umieszczonych dzieci jest w przedziale wiekowym 14-17 lat.

Tabela 20. Liczba dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wg typu w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
socjalizacyjna	459	450	433	457	418	418
interwencyjna	87	29	32	28	33	32
rodzinna	33	31	37	36	28	32
Razem	579	510	502	521	479	482

Źródło: CAS – Sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela F

Tabela 21. Liczba dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wg wieku w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Grupa wiekowa	2016	2017	2018	2019	2020	2021
poniżej 1 roku	1	2	0	1	0	0
od 1 roku do 3 lat	3	0	0	3	3	6
4 – 6 lat	14	4	5	15	8	13
7 – 13 lat	182	164	165	188	175	183
14 – 17 lat	301	259	266	255	245	239
18 – 24 lat	78	81	66	59	48	41
Razem	579	510	502	521	479	482

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela G

Wydatki na utrzymanie placówek opiekuńczo-wychowawczych w 2021 r. wyniosły 40 592 720 zł i wzrosły o 15,8 % w stosunku do 2016 r. Tempo wzrostu wydatków na instytucjonalną pieczę zastępczą jest zdecydowanie większe, niż w przypadku rodzinnych form pieczy, a roczny koszt utrzymania jednego dziecka w placówce jest kilkakrotnie wyższy. Największe wydatki ponoszone były w placówkach typu socjalizacyjnego. Najmniej w placówkach specjalistyczno-terapeutycznych, przy czym należy zaznaczyć, że są to koszty powiatów, które ponoszą odpłatność za wychowanków umieszczanych w tego typu placówkach poza województwem lubuskim.

Tabela 22. Wydatki placówek opiekuńczo-wychowawczych wg typów w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Typ placówki	2016	2017	2018	2019	2020	2021
socjalizacyjna	29 214 144	30 686 155	29 300 484	31 288 282	31 569 742	33 913 196
interwencyjna	4 785 610	5 082 885	4 452 672	4 312 126	3 908 507	4 723 315
specjalistyczno-terapeutyczna	136 753	172 072	340 791	430 967	823 136	626 457
rodzinna	930 783	963 188	1 039 484	1 331 481	1 148 442	1 329 752
Razem	35 067 290	36 904 300	35 133 431	37 362 856	37 449 827	40 592 720

Źródło: CAS – Sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela C

W 2021 r. wydatki na pomoc w związku z usamodzielnieniem wychowanków w instytucjonalnej pieczy zastępczej wyniosły 1 237 940 zł i były najmniejsze od tych wykazanych w 2016 r. Problemy usamodzielniania wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych są analogiczne do wychowanków rodzinnych form pieczy zastępczej.

Tabela 23. Wysokość świadczeń dla osób opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą wg typu w zł w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Instytucjonalna piecza zastępcza	2016	2017	2018	2019	2020	2021
wydatki w zł na pomoc na usamodzielnienie, w tym:	1328 273	1182 663	1291 850	1442 654	1377 515	1237 940
na kontynuowanie nauki	866 816	843 245	820 030	860 336	870 353	858 502
na usamodzielnienie	359 462	246 546	362 316	447 659	416 367	327 970
na zagospodarowanie	101 995	92 872	109 504	134 659	90 795	51 468

Źródło: CAS – Sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej

2.6 Odpływ dzieci do pieczy zastępczej

W 2021 r. z różnych powodów 400 dzieci do 18 r.ż. opuściło pieczę zastępczą, z tego najwięcej, bo 153, powróciło do rodzin naturalnych, 84 umieszczono w innej formie rodzinnej pieczy zastępczej, 65 osoby zostały przysposobione, a 57 zostało umieszczonych w instytucjonalnej pieczy.

Tabela 24. Odpływ dzieci do 18 r.ż. z instytucjonalnej pieczy zastępczej w woj. lubuskim latach 2016-2021

Odpływ do:	2016	2017	2018	2019	2020	2021
powróciły do rodziny naturalnej	149	114	98	116	165	153
zostały umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej	173	86	53	85	111	84
zostały umieszczone w instytucjonalnej pieczy	52	57	70	50	63	57
zostały przysposobione	76	71	59	60	77	65

zostały umieszczone w młodzieżowym ośrodku wychowawczym	0	3	1	0	1	0
inne	25	14	19	17	20	41
Razem	475	345	300	328	337	400

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela I, dane za rok

Naturalnym wydaje się, że po osiągnięciu dorosłości i ukończeniu edukacji każdy człowiek wchodzi w samodzielną fazę życia, kiedy dąży do podjęcia pracy, utworzenia własnego gospodarstwa domowego i założenia rodziny. Osoby opuszczające formy pieczy zastępczej mają ten start życiowy zdecydowanie trudniejszy i powinny znaleźć się pod szczególnym zainteresowaniem instytucji pomocowych.

Tabela 25. Odływ dzieci powyżej 18 r.ż. z instytucjonalnej pieczy zastępczej w woj. lubuskim latach 2016-2021

Odływ do:	2016	2017	2018	2019	2020	2021
powróciły do rodziny naturalnej	40	33	30	31	58	32
założyły własne gospodarstwo domowe	121	203	157	187	190	148
inne	38	21	32	20	35	15
Razem	199	257	219	238	283	195

Źródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela I, dane za rok

Bardzo dobrym, ale sporadycznie wykorzystywanym rozwiązaniem, jest kierowanie młodych osób do mieszkań chronionych, wspomaganych czy treningowych, w których mogą przebywać do czasu otrzymania lokalu z zasobów gminy. Dają one nie tylko dach nad głową, ale także możliwość nauki samodzielnego życia. Ich mieszkańcy są pod opieką specjalistów, którzy uczą samodzielności. W 2021 r. funkcjonowały 4 mieszkania chronione na 13 miejsc, z których skorzystało 16 osób. Widoczny jest wzrost świadomości z korzyści, jakie niesie to rozwiązanie, ale postęp przebiega bardzo powoli.

Tabela 26. Liczba mieszkań chronionych dla osób usamodzielnianych w woj. lubuskim w latach 2016-2021, z uwzględnieniem liczby miejsc i osób korzystających

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
liczba jednostek	1	1	1	4	4	4
liczba miejsc	2	2	2	9	9	13
liczba osób korzystających	2	1	4	10	7	16

Źródło: CAS – MPiPS-06, MPiPS -03

W „Raporcie z diagnozy stanu i kierunków rozwoju usług społecznych w Województwie Lubuskim” wskazuje się, że problem z rozwojem tych form usług wynika z braku dostępności mieszkań komunalnych lub możliwych do adaptacji¹³. Z problemem mieszkaniowym borykają się praktycznie wszystkie gminy województwa lubuskiego. Brakuje lokali każdego rodzaju: chronionych, socjalnych i komunalnych. Potrzeby mieszkaniowe zgłaszają także osoby opuszczające pieczę zastępczą (rodzinną i instytucjonalną). Ten niedostatek ma groźne konsekwencje. Brak możliwości usamodzielnienia się osoby opuszczającej pieczę zastępczą może skutkować powrotem tej osoby do pierwotnego środowiska – dysfunkcyjnej rodziny biologicznej, lub prowadzić do bezdomności.

2.7 Postępowania adopcyjne

W świetle zmian legislacyjnych, które zachodziły od 1 stycznia 2012 roku, samorządy województw przejęły obowiązek prowadzenia ośrodków adopcyjnych. Zadanie to należy do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej. Wcześniej było ono umiejscowione w systemie edukacji, zaś od 2004 r. w pomocy społecznej.

Od roku 2012 w województwie lubuskim funkcjonowały 4 ośrodki adopcyjne, w tym dwa publiczne i dwa niepubliczne. Publiczne ulokowane zostały w I półroczu 2012 roku w strukturze Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego, zaś od 1 lipca 2012 roku w ramach Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze. Ośrodki funkcjonują zarówno w Gorzowie Wlkp. oraz w Zielonej Górze. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej umożliwiła również zlecenie prowadzenia ośrodka adopcyjnego dla podmiotów niepublicznych w oparciu

¹³ „Raport końcowy z badania – Diagnoza stanu i kierunków rozwoju usług społecznych w województwie Lubuskim”, s. 89.

o przepisy ustawy o pożytku publicznym i wolontariacie. W ramach tego uprawnienia samorząd województwa w roku 2012 wybrał dwa podmioty niepubliczne w ramach otwartego konkursu ofert, realizujące ww. zadanie t.j.:

- a) Diecezjalny Ośrodek Adopcyjny w Gorzowie Wlkp., prowadzony przez Caritas Diecezji Zielonogórsko – Gorzowskiej, który realizował zadania do końca 2014 roku;
- b) Ośrodek Adopcyjny „Żar” w Żarach prowadzony przez Lubuski Ruch na Rzecz Kobiet i Rodziny „Żar”, który nieprzerwanie realizuje zadanie.

Tabela 27. Wykaz podmiotów niepublicznych realizujących zadanie dotyczące prowadzenia ośrodka adopcyjnego.

Lp.	Nazwa organizacji	Nazwa placówki	Lata funkcjonowania
1.	Caritas Diecezji Zielonogórsko – Gorzowskiej ul. Józefa Bema 32/34 65-170 Zielona Góra	Diecezjalny Ośrodek Adopcyjny ul. Czereśniowa 15 66 – 400 Gorzów Wlkp	2012-2014
2.	Lubuski Ruch na Rzecz Kobiet i Rodziny „Żar” ul. Wrocławska 5 68 – 200 Żary	Ośrodek Adopcyjny „Żar” ul. Wrocławska 5 68 – 200 Żary	2012 – nadal

Zródło: opracowanie własne

Obecnie funkcjonują na terenie województwa lubuskiego trzy ośrodki adopcyjne, w tym dwa publiczne i jeden niepubliczny. Ich działalność reguluje porozumienie, które określa m.in. zasady współpracy i wzajemnego wsparcia w załatwianiu spraw z zakresu zawiadomień o możliwości zakwalifikowania dziecka do przysposobienia.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze, Ośrodek Adopcyjny w Gorzowie Wlkp. prowadzi również Wojewódzki Bank Danych o dzieciach z terenu województwa lubuskiego, oczekujących na przysposobienie.

Tabela 28. Dzieci przysposobienie w ośrodkach adopcyjnych na terenie woj. lubuskiego w latach 2016 – 2021.

Wyszczególnienie	Lata						Razem
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Dzieci przysposobione, w tym:	120	101	69	76	99	105	570
10 i więcej lat	14	11	14	7	20	17	83

Zródło: opracowanie własne na podstawie corocznych sprawozdań składanych do Zarządu Województwa Lubuskiego

W latach 2016 – 2021 w ośrodkach adopcyjnych na terenie województwa lubuskiego przysposobiono 570 dzieci, w tym 83 dzieci powyżej 10 roku życia.

Czynnikami, które wpływają na liczbę przeprowadzonych adopcji, a co za tym idzie liczbę przysposobionych dzieci, są:

- liczba zgłoszonych dzieci do przysposobienia oraz liczba dzieci zakwalifikowanych do adopcji;
- długość trwania postępowań o uregulowanie sytuacji prawnej dziecka;
- stan zdrowia i przebieg rozwoju dziecka oraz jego wiek;
- liczebność rodzeństw zgłoszonych do przysposobienia;
- zbyt duża liczba dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej (pogotowia rodzinne, zawodowe rodziny zastępcze), przy jednoczesnym braku ustanawiania nowych rodzin zastępczych;
- obawa rodziców adopcyjnych przed wielospecjalistyczną opieką medyczną nad dzieckiem przysposobionym.

Można zaobserwować dużą fluktuację w zakresie liczby dzieci. Poza wyżej wymienionymi czynnikami, wpływ na zmianę tych wartości miało również ograniczenie możliwości prowadzenia adopcji zagranicznych, które zostały całkowicie wstrzymane od roku 2017. Warto podkreślić, iż do zagranicznych adopcji trafiały dzieci z trudną sytuacją zdrowotną, rozwojową oraz innymi licznymi deficytami.

Tabela 29. Adopcje zagraniczne w latach 2012-2019 w Ośrodku Adopcyjnym w Gorzowie Wlkp. oraz w Ośrodku Adopcyjnym w Zielonej Górze

Lata	Ośrodek	Ilość dzieci	Ilość adopcji	Suma
2012	OA Gorzów Wlkp.	6	4	10
	OA Zielona Góra	6	6	12
2013	OA Gorzów Wlkp.	7	3	10
	OA Zielona Góra	6	6	12
2014	OA Gorzów Wlkp.	12	8	20
	OA Zielona Góra	4	4	8
2015	OA Gorzów Wlkp.	13	8	21
	OA Zielona Góra	5	5	10
2016	OA Gorzów Wlkp.	6	6	12
	OA Zielona Góra	6	4	10
2017	OA Gorzów Wlkp.	8	4	12
	OA Zielona Góra	4	3	7
2018	OA Gorzów Wlkp.	0	0	0
	OA Zielona Góra	1	1	2
2019	OA Gorzów Wlkp.	0	0	0
	OA Zielona Góra	0	0	0

Zródło: Opracowanie własne

Powyższa tabela przedstawia adopcje zagraniczne realizowane przez publiczne ośrodki adopcyjne w woj. lubuskim.

Dynamika liczebności dzieci przysposobionych uzależniona również była od trudnej sytuacji epidemicznej. Wprowadzony od marca 2020 roku całkowity lockdown bardzo mocno ograniczył kontakt instytucji zaangażowanych w proces adopcyjny (organizatorzy pieczy zastępczej, sądy opiekuńcze), jak również z zakwalifikowanymi kandydatami na rodziny.

Ponadto w dalszym ciągu widoczny jest niski wskaźnik dzieci powyżej 10 roku życia, które zostały adoptowane: kształtuje się on na poziomie 9,2% w roku 2019 i 20,2% w roku 2020, w stosunku do ogółu adoptowanych w dzieci w tych latach. Niewątpliwym wyzwaniem, które wpisuje się w ideę deinstytucjonalizacji będzie podjęcie działań na rzecz wzrostu liczby dzieci powyżej 10 roku życia, które zostaną objęte adopcją.

Tabela 30. Wybrane zagadnienia związane z procedurami adopcyjnymi w woj. lubuskim w latach 2016 – 2021

Wyszczególnienie	Lata						Razem
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Liczba dzieci zgłoszonych do adopcji	300	267	215	261	207	282	1532
Liczba dzieci zakwalifikowanych do adopcji	119	91	67	65	118	86	546
Liczba przeszkolonych osób na rodziny adopcyjne	136	157	134	107	38	115	687
Liczba udzielonych porad psychologiczno – pedagogicznych przez ośrodki adopcyjne*	1 451	1 742	2 816	5 532	4 759	5 916	22 216
Udział w zespołach ds. okresowej oceny dziecka (liczba posiedzeń)	262	276	474	560	457	354	2 383

Zródło: opracowanie własne na podstawie corocznych sprawozdań składanych do Zarządu Województwa Lubuskiego

* dane nie zawierają danych Ośrodka Adopcyjnego w Żarach.

W latach 2016 - 2021 zgłoszono do przysposobienia 1 532 dzieci, a zakwalifikowano 546 dzieci. Dane te pokazują, iż liczba dzieci zakwalifikowanych do adopcji pokrywa się z liczbą adoptowanych dzieci w wymienionych okresie, oznacza to, że zdecydowana większość dzieci zakwalifikowanych do adopcji ma szansę na przysposobienie.

Istotnym elementem procedury adopcyjnej są szkolenia dla osób wyrażających chęć przysposobienia dziecka. W latach 2016 – 2021 w ramach trzech ośrodków adopcyjnych przeszkolono 687 osób. Wpływ na liczbę osób biorących udział w szkoleniach obecnie uzależniony jest od następujących zmiennych:

- zmian struktury w rodzinie, coraz większa liczba związków nieformalnych, które wykluczone są z procedury adopcyjnej;
- sytuacją geopolityczną i gospodarczą rzutującą na gotowość do podjęcia szkolenia (niskie dochody, niestabilna sytuacja mieszkaniowa kandydatów);
- coraz wyższy odsetek kandydatów, którzy otrzymali negatywną bądź odroczoną kwalifikację do udziału w szkoleniu;
- przedłużająca się procedura kwalifikacji dzieci do przysposobienia, przede wszystkim w kontekście trudności w uzyskaniu kompletu dokumentacji dziecka, w tym dokumentacji medycznej przez właściwe instytucje zobligowane do realizacji art. 139a oraz 38a ust.1 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej.

Publiczne ośrodki adopcyjne realizują szkolenie w oparciu o autorski program zatwierdzony przez Ministra Rodziny i Polityki Społecznej, zaś Ośrodek Adopcyjny „Żar” w Żarach operuje na założeniach programu PRIDE. W roku 2020 widoczny był spadek liczby osób, które odbyły szkolenie z uwagi na sytuację epidemiczną i wprowadzony lockdown.

Publiczne ośrodki adopcyjne wspierały również rodziny, udzielając im porad psychologiczno – pedagogicznych, których na przestrzeni lat 2016 – 2021 było 22 216. Były to porady świadczone dla rodzin biologicznych, adopcyjnych, rodzin oczekujących na przysposobienie dziecka oraz dla kobiet decydujących się na pozostawienie dziecka do adopcji i zrzeczenie się władzy rodzicielskiej. Wzrost udzielonych porad widoczny jest w latach 2019 – 2021 i był to efekt panującej pandemii COVID – 19, co przełożyło się na zwiększenie problemów emocjonalnych doświadczanych przez dzieci, jak również ich rodziców oraz zwiększonej gotowości rodziców do poszukiwania wsparcia.

2 383 posiedzenia, w których brali udział pracownicy ośrodków adopcyjnych pokazuje, iż ich charakter pracy nie polega jedynie na świadczeniu obowiązków służbowych w murach własnych instytucji. Uczestnictwo w posiedzeniach zespołów ds. okresowej oceny odbywa w instytucjach (placówki opiekuńczo – wychowawcze, powiatowe centra pomocy rodzinie) z terenu całego województwa. Tak intensywne uczestnictwo w wyjazdowych zespołach świadczy o tym, iż pracownicy ośrodków są zainteresowani

interdyscyplinarną pracą z innymi instytucjami w celu wspierania małoletnich i szerszego pozyskiwania informacji na temat ich funkcjonowania.

Na organizowanie i prowadzenie publicznych ośrodków adopcyjnych w województwie lubuskim samorząd województwa lubuskiego otrzymał w roku 2021 środki w wysokości 1 375 150 zł, pochodzące z dotacji z budżetu państwa.

2.8 Rodzina lubuska w świetle statystyk Sądów Okręgowych w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze

Dane statystyczne Sądów Okręgowych wskazują, iż wiele rodzin lubuskich boryka się z kryzysem w rodzinie i problemami opiekuńczo – wychowawczymi.

Tabela 31. Statystyka Sądu Rejonowego w okręgu Sądu Okręgowego w Gorzowie Wlkp. w zakresie spraw rodzinnych i opiekuńczych w latach 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba wniosków o alimenty	720	894	632	620	615	575
Liczba uwzględnionych wniosków o alimenty	302	273	250	239	228	314
Liczba małoletnich objętych nadzorem kuratora w sprawach opiekuńczych	1 402	1 449	1 392	1 342	1 279	1 277
Liczba wydanych orzeczeń o pozbawieniu, ograniczeniu lub zawieszeniu praw rodzicielskich	397	348	332	370	289	333
Liczba małoletnich, wobec których sąd orzekł o umieszczeniu w rodzinie zastępczej	687	600	550	531	500	497
Liczba orzeczeń o umieszczeniu w placówkach opiekuńczo - wychowawczych	221	188	193	200	170	159

Źródło: sprawozdanie Sądu Okręgowego w Gorzowie Wlkp.

Zwrócić należy uwagę na sytuację dzieci wobec orzeczeń sądowych. Nadzorem kuratora w sprawach opiekuńczych w 2021 r. objęto 1 277 małoletnich. Wydano 497 orzeczeń o umieszczeniu dzieci w rodzinach zastępczych, a w placówkach opiekuńczo-wychowawczych 159 orzeczeń. Orzeczono w 333 sprawach o pozbawieniu, ograniczeniu lub zawieszeniu praw rodzicielskich.

Tabela 32. Statystyka Sądu Rejonowego w okręgu Sądu Okręgowego w Zielonej Górze w zakresie spraw rodzinnych i opiekuńczych w latach 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba wniosków o alimenty	2 703	3 129	2 787	2 461	2 133	1 068
Liczba uwzględnionych wniosków o alimenty	1 304	1 238	1 119	1 114	794	475
Liczba małoletnich objętych nadzorem kuratora w sprawach opiekuńczych	2 374	2 481	2 320	2 307	2 034	2 103
Liczba wydanych orzeczeń o pozbawieniu, ograniczeniu lub zawieszeniu praw rodzicielskich	638	670	620	715	557	626
Liczba małoletnich, wobec których sąd orzekł o umieszczeniu w rodzinie zastępczej	899	989	981	897	900	981
Liczba orzeczeń o umieszczeniu w placówkach opiekuńczo - wychowawczych	418	371	304	302	281	284

Źródło: sprawozdanie Sądu Okręgowego w Zielonej Górze

Nadzorem kuratora w sprawach opiekuńczych w 2021 r. objęto 2 103 małoletnich. Wydano 981 orzeczeń o umieszczeniu dzieci w rodzinach zastępczych, a w placówkach opiekuńczo-wychowawczych 284 orzeczeń. Orzeczono w 626 sprawach o pozbawieniu, ograniczeniu lub zawieszeniu praw rodzicielskich.

Coraz rzadziej orzeka się o konieczności umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej, gdzie może trafić dziecko powyżej 10 roku życia. W jurysdykcji działań Sądu Okręgowego w Zielonej Górze wzrasta jednocześnie ilość orzeczeń o umieszczeniu w rodzinie zastępczej. Jest to zdecydowanie lepsze rozwiązanie, szczególnie dla dalszego rozwoju dzieci młodszych.

2.9 Deinstytucjonalizacja pieczy zastępczej w regionie lubuskim

Ideą deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej jest stopniowe zmniejszanie liczby dzieci umieszczonej w instytucjonalnej pieczy zastępczej, przy jednoczesnym dążeniu do umieszczenia ich w pieczy rodzinnej. Podwaliną pod deinstytucjonalizację są przepisy ustawy o wsparciu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która wprowadziła obowiązek umieszczania w placówce opiekuńczo-wychowawczej dzieci poniżej 10 roku życia oraz wymóg przebywania w tej placówce maksymalnie 14 dzieci. Obowiązek ten zobligował powiaty do realizacji tych standardów do końca 2020 roku. Dodatkowo nowelizacja ustawy, która obowiązuje od 1 lutego 2023 roku, wprowadziła zapis,

że tworzenie nowej placówki opiekuńczo-wychowawczej możliwe będzie jedynie w przypadku gdy utworzenie nowej placówki, bądź przekształcenie już istniejącej nie spowoduje zwiększenia liczby miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej na terenie danego powiatu, albo jest umotywowane szczególnymi potrzebami lokalnymi.

Powyższe założenia deinsytucjonalizacji pieczy zastępczej możliwe są do realizacji przede wszystkim poprzez podjęcie działań w kierunku rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej i wzmocnienia zawodu rodzica zastępczego. Ważną rolę odgrywać muszą działania profilaktyczne realizowane przez min. placówki wsparcia dziennego, czy inne formy, takie jak: poradnie wsparcia na rzecz rodziny realizowane przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze. Takie działania służą min. podnoszeniu kompetencji wychowawczych i rodzicielskich, co zapobiega umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej.

Ważnym aspektem deinsytucjonalizacji jest prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych z instytucjami zaangażowanymi w prawidłowo funkcjonujący system rodzinny. Sprawny dialog z systemem sądowniczym w zakresie umieszczania małoletnich w pieczy zastępczej wpłynąć może na mniejszy odsetek postanowień o umieszczeniu dzieci w pieczy instytucjonalnej. Ponadto, większe zaangażowanie gmin do pracy z rodziną z jednej strony zahamuje proces umieszczania dzieci w pieczy, z drugiej zaś poprawia ich sytuację finansową (zmniejszenie partycypacji gmin w kosztach umieszczania dziecka w pieczy zastępczej).

W roku 2021 łączna liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w województwie lubuskim wynosiła 2507, w tym w rodzinnej 2025 i 482 w instytucjonalnej. Dla porównania w roku 2016 umieszczonych było 2744 wychowanków, gdzie 2165 w rodzinach zastępczych i 579 w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Dane te pokazują tendencję przewagi formy rodzinnej nad instytucjonalną. Aby całkowicie zastąpić pieczę instytucjonalną formami rodzinnymi, należałoby w regionie lubuskim ustanowić ok. 250 rodzin zastępczych dla 479 dzieci umieszczanych w instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Analizując te dane, warto przedstawić poziom deinsytucjonalizacji pieczy zastępczej, który scharakteryzowano jako stosunek liczby dzieci umieszczonych w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej w danym roku do liczby dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej ogółem.

Tabela 33. Poziom deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ogółem liczba dzieci w pieczy zastępczej	2 744	2 556	2 502	2 581	2 504	2 507
liczba dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej	2 165	2 046	2 000	2 060	2 025	2 025
% udział dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej (poziom deinstytucjonalizacji)	78,9	80,0	79,9	79,8	80,9	80,8
liczba dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej	579	510	502	521	479	482
% udział dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej (poziom deinstytucjonalizacji)	21,1	19,6	20,2	20,2	19,1	19,2

Zródło: opracowanie własne

Instytucjonalna piecza zastępcza powinna mieć charakter uzupełniający w stosunku do rodzinnej, a jej wykorzystanie winno być rozważane jedynie w sytuacji gdy jest niemożliwe umieszczenie dziecka w pieczy rodzinnej.

Należy podejmować dalsze intensywne działania zmierzające do rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej, ich profesjonalizację i uzawodowienie. Niestety w okresie 2016-2021 w województwie lubuskim brakowało kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe prowadzące rodzinne domy dziecka, a kandydaci na rodziny zawodowe byli sporadyczni. Niezbędne jest wypracowanie stałego trendu wzrostu ilości kandydatów na zawodowe rodziny zastępcze, którego nie widać w poniższej tabeli. Działania te muszą mieć charakter interdyscyplinarny i łączyć w sobie wysiłki wielu instytucji ze wszystkich szczebli samorządów. Zmiana systemowa została już zapoczątkowana poprzez wprowadzone zmiany ustawy o wsparciu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w kwestii chociażby zwiększenia wynagrodzeń.

Tabela 34. Szkolenia w zakresie pieczy zastępczej w woj. lubuskim w latach 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba kandydatów na rodziny zastępcze spokrewnione	3	6	0	2	2	14
Liczba kandydatów na rodziny zastępcze niezawodowe	63	88	23	86	72	141
Liczba kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe	1	22	11	7	12	28
Liczba kandydatów na prowadzących rodzinne domy dziecka	0	0	0	0	0	0
RAZEM	67	116	34	95	86	183

Zródło: CAS – Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez powiat z zakresu wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, Tabela L – stan za rok

III Podsumowanie wyników diagnozy

1. Na przełomie lat 2016 – 2021 obserwowany jest spadek liczby osób w województwie lubuskim, co przekłada się na liczbę osób korzystających z pomocy społecznej. Dodatkowo przyjmuje się, że wpływ na to miały, m.in: spadek stopy bezrobocia, niskie tempo wzrostu kryterium dochodowego z pomocy społecznej w stosunku do minimalnego wynagrodzenia oraz minimalnego świadczenia emerytalnego oraz świadczenia 500+;
2. Pozytywnym trendem w województwie lubuskim jest wysoki wskaźnik opieki dzieci w żłobkach i przedszkolach, co przekłada się na możliwość aktywności zawodowej rodziców, w szczególności kobiet. Wysoki udział w poszerzeniu bazy miejsc przedszkolnych i opieki nad dziećmi do lat trzech miały środki unijne oraz program „Maluch plus”;
3. Utrzymująca się na stałym poziomie liczba asystentów rodziny, przy uwzględnieniu stałej liczby rodzin korzystających z ich wsparcia oraz wzroście liczby rodzin, wobec których sąd opiekuńczy zarządził pracę z asystentem rodziny, świadczy o dużej rotacji rodzin, z którymi pracują asystenci. Powody zakończenia współpracy są zróżnicowane, jednak najczęściej jest to osiągnięcie celów lub rezygnacja samej rodziny;
4. Spada liczba placówek wsparcia dziennego. Przyjmuje się, że wpływ na to miały pandemia COVID -19, jak również coraz trudniejsza sytuacja finansowa gmin;

5. Na przełomie lat 2016 – 2021 stale wzrasta liczba koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej w regionie lubuskim, przy jednoczesnym spadku liczby rodzin zastępczych. Jednak cały czas nie jest spełniony warunek, iż jeden koordynator rodzinnej pieczy zastępczej winien mieć pod opieką 15 rodzin zastępczych;
6. Spadek liczby rodzin zastępczych w badanym okresie dotyczy przede wszystkim rodzin spokrewnionych, niezawodowych oraz zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego. Z obserwacji społecznych wynika, że wpływ na to mają następujące czynniki: negatywny obraz dzieci, które trafiają do pieczy, nagłaśnianie negatywnego obrazu rodzicielstwa zastępczego przez media oraz zbyt niskie wynagrodzenia osób, pełniących funkcje rodzin zastępczych;
7. Pierwszoplanową przyczyną umieszczania w pieczy zastępczej są uzależnienia, następnie bezradność opiekuńczo-wychowawcza oraz pólsieroctwo;
8. Wzrost wydatków gmin na rodzinną pieczę zastępczą o ponad 143% może wynikać z długotrwałego pobytu małoletnich w pieczy zastępczej;
9. Systematycznie wzrasta liczba mieszkań chronionych/treningowych dla osób usamodzielnianych, zarówno z rodzinnej, jak i instytucjonalnej pieczy zastępczej, jednak w dalszym ciągu ich liczba nie jest wystarczająca w stosunku do zapotrzebowania w regionie;
10. Zwiększająca się liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych wynika z konieczności spełnienia ustawowych standardów dotyczących liczby ich mieszkańców. W rezultacie zmniejszyła się liczba małoletnich przebywających w tego typu instytucjach – mogła na to mieć wpływ zintensyfikowana praca z rodziną (vide pkt 3);
11. W okresie 2019 - 2021 widoczny jest ponowny wzrost liczby dzieci przysposobionych. Dane wskazują, iż na wcześniejsze niskie wskaźniki wpływ miało wstrzymanie adopcji zagranicznych;
12. Okres pandemii ograniczył działalność ośrodków adopcyjnych, czego konsekwencją był spadek liczby osób przeszkolonych na rodziny adopcyjne oraz niska liczba dzieci zgłoszonych do adopcji. Przywrócenie standardowego trybu pracy wpłynęło w pozytywny sposób na zainteresowanie uzyskaniem kwalifikacji;
13. W działalności sądów opiekuńczych, zarówno okręgu zielonogórskiego, jak i gorzowskiego, widoczny jest wysoki odsetek orzeczeń z zakresu objęcia małoletnich nadzorem kuratorskim, jak również umieszczeniem małoletnich w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej;

14. Dane jednoznacznie wskazują, iż wyzwaniem dla systemu pieczy zastępczej jest zwiększenie wskaźnika udziału dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej w stosunku do dzieci umieszczonych w pieczy instytucjonalnej;

15. Należy podkreślić potrzebę tworzenia i rozwijania innych form wsparcia rodzin, takich jak poradnie rodzinne, które powinny być dostępne w każdym powiecie. Wspieranie rodzin poprzez poradnictwo, czy terapie pozwoli uniknąć umieszczania dzieci poza rodziną biologiczną.

IV Analiza SWOT

Przed procesem formułowania celów Programu, analizie SWOT poddano obecnie funkcjonujący system wspierania rodziny i pieczy zastępczej obejmujący wsparcie rodziny, pieczy zastępczej z podziałem na jej rodzinne i instytucjonalne formy oraz adopcję.

WSPARCIE RODZINY

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Doświadczona kadra instytucji wspierania rodziny; • Wspieranie rodzin przez asystentów rodziny; • Podnoszenie kwalifikacji przez pracowników wspierających rodziny; • Istniejące wojewódzkie programy w zakresie polityki społecznej; • Prawne podstawy tworzenia programów opieki nad dzieckiem i rodziną na poziomie gminy, powiatu oraz tworzenia zastępczych form opieki; • Uporządkowany system pomocy społecznej w gminach, powiatach i województwie. 	<ul style="list-style-type: none"> • Malejąca liczba rodzin zastępczych, w tym zawodowych, zawodowych specjalistycznych oraz wykonujących zadania pogotowia rodzinnego; • Zbyt mała świadomość władz lokalnych dotycząca funkcjonowania systemu pieczy zastępczej; • Ograniczone środki na zatrudnienie wykwalifikowanej kadry i specjalistów do pracy z rodziną w środowisku lokalnym; • Niskie zarobki zawodowych rodzin zastępczych oraz pracowników wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej; • Niewystarczająca liczba asystentów rodziny;

	<ul style="list-style-type: none"> • Zbyt mała oferta wsparcia dla rodzin z dziećmi ze szczególnymi potrzebami ze względu na stan zdrowia.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Polityka prorodzinna państwa, w tym możliwość realizacji rządowych programów wsparcia rodzin; • Deinstytucjonalizacja placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej; • Wykorzystanie zasobów istniejących placówek wsparcia dziennego i dalszy ich rozwój; • Współpraca instytucji publicznych z podmiotami III sektora w zakresie wspierania rodzin z dziećmi; • Skuteczne promowanie i wdrażanie deinstytucjonalizacji usług społecznych; • Rozwój form wsparcia dla rodzin zastępczych (np. grupy samopomocowe); • Rozwijanie różnorodnych form wsparcia dla rodzin biologicznych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograniczenia finansowe w zakresie udzielania wsparcia podmiotom III sektora realizującym zadania w obszarze polityki społecznej; • Zmieniające się ustawodawstwo w zakresie polityki społecznej (brak stabilności prawnej); • Starzenie się kadry instytucji pomocy społecznej i brak zainteresowania młodych ludzi zawodami pomocowymi; • Wzrost poziomu uzależnień, w tym behawioralnych wśród dzieci i młodzieży; • Zmiany w stylu życia młodych ludzi – niechęć do podejmowania zobowiązań i odpowiedzialności za drugiego człowieka; • Postępująca inflacja powodująca zubożanie rodzin; • Ponoszenie wysokich kosztów przez powiaty w związku z umieszczaniem dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w miejsce dofinansowania rodzinnych form pieczy zastępczej; • Brak stabilizacji w zatrudnianiu

	asystentów i koordynatorów pieczy zastępczej (zatrudnianie w ramach projektów ze środków krajowych i unijnych).
--	---

RODZINNA PIECZA ZASTĘPCZA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Stały opiekun dla dziecka, wypełniający funkcje rodzicielskie; • Otwartość rodzin zastępczych na podtrzymywanie więzi dziecka z rodziną biologiczną; • Możliwość zatrudnienia osoby do pomocy w rodzinach zastępczych; • Wsparcie koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej; • Możliwość skorzystania z prawa do wypoczynku dla rodzin zastępczych; • Funkcjonowanie rodzin pomocowych; • Okresowe oceny sytuacji dziecka; • Coroczne obchody Dnia Rodzicielstwa Zastępczego organizowane przez PCPR-y; • Świadczenia fakultatywne dla rodzin zastępczych, m.in. na pokrycie kosztów utrzymania lokalu mieszkalnego rodziny zastępczej, na przyjęcie dziecka, na wypoczynek itp.; • Integracja rodzin zastępczych, wzajemna pomoc; • Grupy wsparcia rodzin zastępczych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niedostateczna ilość kandydatów do podjęcia funkcji zawodowej rodziny zastępczej; • Niewłaściwa motywacja kandydatów na rodziny zastępcze (motywacja adopcyjna); • Nierealistyczne oczekiwania organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej oraz rodzin zastępczych do kwestii regulacji sytuacji prawnej dzieci oraz adopcji; • Zbyt długa regulacja sytuacji prawnej dziecka, co przedłuża pobyt dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej oraz może uniemożliwić powodzenie adopcji; • Niepełna diagnoza medyczna dzieci umieszczonych w pieczy; • Trudność w realizacji zaleceń medycznych, psychologicznych i specjalistycznych świadczeń, jak : wczesne wspomaganie rozwoju, diagnoza neurologiczna, psychiatryczna; • Niedostateczne wsparcie dla rodzin zastępczych (prawne,

	<p>psychologiczne, pomoc w opiece nad dziećmi);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak możliwości indywidualnego wsparcia rozwoju dzieci z powodu nadmiernej ilości dzieci umieszczonych w jednej rodzinie (przekraczających limity).
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Promowanie idei rodzicielstwa zastępczego; • Podniesienie wynagrodzeń dla rodzin zastępczych; • Podnoszenie kwalifikacji zawodowych rodzin zastępczych; • Podnoszenie kwalifikacji pracowników Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie oraz Miejskich Ośrodków Pomocy Społecznej; • Realizacja projektów unijnych przez PCPR-y, w ramach których oferowane jest dodatkowe wsparcie dla rodzin zastępczych, tj. pomoc psychologa, wyjazdy integracyjne, warsztaty podnoszące kompetencje opiekunów – wychowawcze, korepetycje dla dzieci itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • Deficyt kadry z zakresu psychiatrii dziecięcej, neurologii dziecięcej oraz specjalistów diagnozujących zaburzenia ze spektrum FASD oraz zaburzeń przywiązania; • Deficyt kadry oraz duża rotacja pracowników Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie oraz Miejskich Ośrodków Pomocy Społecznej; • Coraz więcej dzieci z różnymi dysfunkcjami, niepełnosprawnością, trafiających do pieczy zastępczej.

INSTYTUCJONALNA PIECZA ZASTĘPCZA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Kadra posiadająca wykształcenie zgodne z wymogami ustawowymi; 	<ul style="list-style-type: none"> • Wynagrodzenie nieadekwatne do wykonywanych obowiązków;

<ul style="list-style-type: none"> • Kadra pracująca zgodnie z wytycznymi ustawy w kierunku pracy z rodziną biologiczną; • Doświadczenie w pracy z trudnymi sytuacjami, umiejętność reagowania w trudnych sytuacjach; • Możliwość zatrudnienia psychologa/pedagoga/pracownika socjalnego którzy wspierają pracę wychowawców; • Podnoszenie kompetencji zawodowych poprzez udział w szkoleniach, w tym: bezpłatnych; • Wzajemne wsparcie pracowników na różnych stanowiskach w pracy z wychowankiem (wychowawca prowadzący proces- psycholog- pracownik socjalny- pomoce wychowawców); • Terminowość w realizacji zadań ustawowych; • Umiejętność współpracy z różnymi środowiskami – w tym z rodziną biologiczną, szkołą, instytucjami; • Możliwość sprawnego załatwienia spraw z poziomu „instytucji” – placówki, (w tym sądy, Poradnie Psychologiczne – Pedagogiczne, lekarze specjaliści, Ośrodki Pomocy Społecznej, Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie); • Stabilizacja sytuacji, stałość miejsca pobytu oraz nieprzerwanej opieki; 	<ul style="list-style-type: none"> • Duże obciążenie emocjonalne, narażenie na stres, w konsekwencji wypalenie zawodowe; • Konieczność sporządzania dużej ilości dokumentacji, co może powodować obniżenie jakości pracy z wychowankiem; • Trudności z zatrudnieniem wychowawców (braki kadrowe); • Brak zaangażowania ze strony instytucji, o których mowa w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, (np. nieobecność na zespołach ds. okresowej oceny sytuacji dziecka); • Niskie/male zaangażowanie asystentów rodzinnych na szczeblu gminnym we wsparcie rodzin i reintegrację rodzin; • Nieznajomość, bądź nierespektowanie przepisów obowiązującej ustawy przez instytucje; • Długotrwałe procesy regulujące sytuację prawną dziecka; • Niezrozumienie istoty działalności placówki; • Umieszczanie dzieci poniżej 10 roku życia; • Umieszczanie dzieci z problemami wychowawczymi, co powoduje
--	---

<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie prawidłowego rozwoju dziecka pod nadzorem wykwalifikowanej kadry; • Zrozumienie potrzeby kontaktu dziecka z rodziną biologiczną i wspieranie oraz dbałość o te kontakty; • Możliwość umieszczenia wspólnie rodzeństwa; • Możliwość przebywania w placówce po ukończeniu 18 roku życia; • Możliwość powrotu pełnoletniego wychowanka do placówki po jej opuszczeniu; • Wsparcie wychowanków po opuszczeniu placówki; • Nawiązanie budujących relacji z kadrą placówki; • Indywidualne podejście do wychowanka – realizacja planu pomocy dziecku; • Tworzenie warunków do usamodzielnienia; • Stały dostęp do wsparcia psychologicznego/pedagogicznego; • Udział w zajęciach rozwijających kompetencje i umiejętności; • Wyraźnie określone przepisami zadania do realizacji; • Przekształcenie dużych placówek opiekuńczo-wychowawczych w mniejsze placówki; • Standaryzacja placówek w tym (opieka 	<p>dezorganizację pracy i ma negatywny wpływ na innych wychowanków;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wysoki odsetek dzieci przenoszonych z rodzin zastępczych; • Mała liczba wychowanków z uregulowaną sytuacją prawną zakwalifikowana do przysposobienia; • Zwiększanie liczebności wychowanków ponad możliwości organizacyjne i kadrowe placówki; • Mały odsetek dzieci powracających do rodzin biologicznych; • Niewystarczające wsparcie po opuszczeniu pieczy zastępczej (brak rozwiązań w zakresie zasobów mieszkaniowych, pomocy psychologicznej, prawnej, socjalnej itp.); • Niewystarczający budżet; • „Wielozadaniowość”- konieczność znajomości wielu obszarów, w ramach których funkcjonuje placówka; • Niewystarczające usprawnienie funkcjonowania placówki - wprowadzanie nowych rozwiązań; • Negatywny wizerunek placówki w opinii społecznej.
--	---

<p>nad wychowankami, warunki lokalowe, warunki bytowe itp.);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Możliwość łączenia funkcji (np. placówki wielofunkcyjne); • Specjalistyczna pomoc w przypadku regionalnych placówek opiekuńczo – terapeutycznych; • Wsparcie pracy wychowawczej przez wolontariuszy. 	
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Dalszy rozwój form wsparcia dla rodzin biologicznych; • Realizacja projektów unijnych, mających na celu deinstytucjonalizację usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej w nowej perspektywie 2021-2027; • Wielosektorowa praca podmiotów w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów, w tym wsparcie dla rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych; • Możliwość skorzystania przez wychowanków z dodatkowego wsparcia w postaci udziału w projektach; • Podnoszenie świadomości i kompetencji, co może wpłynąć na przyszłe funkcjonowanie opuszczających pieczę zastępczą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Deinstytucjonalizacja, które może powodować fluktuację kadry; • Wzrastający corocznie koszt utrzymania wychowanka w placówkach; • Brak motywacji ze strony rodziny biologicznej do współpracy w kierunku poprawy swojej sytuacji bytowej; • Niska motywacja ze strony instytucji do współpracy w kierunku reintegracji rodziny; • Brak możliwości umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych; • Zmniejszająca się liczba rodzin zastępczych; • Brak kandydatów na rodziny zastępcze); • Wysoki odsetek postanowień sądów rodzinnych o umieszczeniu dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych; • Ponoszenie wysokich kosztów

	<p>przez gminy i powiat w związku z umieszczeniem małoletnich w POW;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczająca współpraca instytucji i środowisk, wspierających rodzinę; • Zmniejszająca się liczba rodzin adopcyjnych.
--	---

ADOPCJA

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Jakość szkoleń dla kandydatów do przysposobienia; • Dostępność do wysokiej jakości terapii rodzinnej oferowanej przez pracowników ośrodków adopcyjnych; • Indywidualne podejście do kandydatów na rodziny adopcyjne; • Wyspecjalizowana kadra ośrodków adopcyjnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Spadek liczby kandydatów na rodziny adopcyjne; • Wzrost liczby kandydatów z problematyką własną wymagających specjalistycznego wsparcia, co wpływa na przedłużającą się procedurę adopcyjną; • Nierealistyczne oczekiwania kandydatów w stosunku do adoptowanych dzieci; • Wieloproplemowość dzieci zakwalifikowanych do przysposobienia; • Niepełna dokumentacja dziecka zgłoszonego do przysposobienia (zwłaszcza medyczna).
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Promowanie idei adopcji; • Przywrócenie adopcji zagranicznych; • Interdyscyplinarna praca zainteresowanych instytucji celem uregulowania sytuacji prawnej 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczające finansowanie publicznych ośrodków adopcyjnych z budżetu państwa; • Deficyt kadry z zakresu psychiatrii dziecięcej, neurologii dziecięcej oraz

<p>dziecka oraz zakwalifikowanych do przysposobienia.</p>	<p>specjalistów od FAS;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niska świadomość pracowników oświaty z zakresu problematyki dziecka adoptowanego; • Nowelizacja ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej; • Brak gotowości do przysposobienia dzieci ze szczególnymi deficytami rozwojowymi przez rodziny adopcyjne.
---	--

V Cele Programu

Głównym celem Programu jest określenie i usystematyzowanie priorytetowych dla województwa lubuskiego obszarów interwencji w obszarze wsparcia rodziny i pieczy zastępczej. Punktem wyjścia dla przyjmowanych ram i rozwiązań jest dążenie do poprawy jakości funkcjonowania zamieszkujących region rodzin poprzez stworzenie skutecznych i trwałych rozwiązań w ramach płaszczyzn, doprecyzowanych jako Cele strategiczne, tj.:

- 1) Zwiększenie kompetencji i kwalifikacji kadr wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz instytucji pomocy społecznej;
- 2) Wsparcie rodziny (biologicznej, zastępczej, adopcyjnej) w zakresie pełnienia prawidłowej funkcji opiekuńczo-wychowawczej;
- 3) Rozwój usług na rzecz osób opuszczających system pieczy zastępczej.

Pomoc każdej rodzinie musi się opierać na zasadzie szacunku i współpracy, prawa do samostanowienia oraz poszanowaniu podmiotowości oraz wolności, zarówno każdej rodziny, jak i każdego jej członka. Cele Programu realizowane będą przy współudziale samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych i społecznych, instytucji publicznych i niepublicznych oraz wszystkich podmiotów zaangażowanych w działaniach na rzecz rodziny, z poszanowaniem zasady partycypacji społecznej i partnerstwa.

Cele strategiczne, operacyjne wskaźniki i realizatorzy

Cel strategiczny 1. Zwiększenie kompetencji i kwalifikacji kadr wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz instytucji pomocy społecznej

Cel operacyjny 1.1	Wskaźniki	Realizatorzy
Organizacja usług rozwojowych mających na celu podniesienie kompetencji, umiejętności i wykształcenia	Liczba szkoleń, warsztatów, kursów, liczba uczestników	ROPS
<p>Działanie:</p> <p>1. Organizacja szkoleń w oparciu o uprzednią analizę potrzeb dla pracowników wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej;</p> <p>2. Organizacja kursów dla pracowników wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej;</p> <p>3. Prowadzenie coachingu dla pracowników wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej.</p>		
Cel operacyjny 1.2	Wskaźniki	Realizatorzy
Prowadzenie superwizji dla pracowników systemu pieczy zastępczej	Liczba spotkań, liczba uczestników	ROPS
Cel operacyjny 1.3	Wskaźniki	Realizatorzy
Organizacja cyklicznego forum wymiany doświadczeń z obszaru wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej	Liczba spotkań, liczba uczestników	ROPS

Cel strategiczny 2. Wsparcie rodziny (biologicznej, zastępczej, adopcyjnej) w zakresie pełnienia prawidłowej funkcji opiekuńczo-wychowawczej

Cel operacyjny 2.1	Wskaźniki	Realizatorzy
--------------------	-----------	--------------

Edukacja środowiska lokalnego	Liczba realizowanych działań	ROPS, JST, NGO
<p>Działania:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Wspieranie działań na rzecz edukacji środowiska lokalnego poprzez kampanie społeczne, spotkania edukacyjne, imprezy, festyny; 2. Promowanie pozytywnego wizerunku rodziny; 3. Promowanie różnych form wspólnego spędzania wolnego czasu rodziców z dziećmi; 4. Prezentacja i promocja „dobrych praktyk”; 5. Promowanie tworzenia placówek wsparcia dziennego; 6. Motywowanie społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych, podmiotów ekonomii społecznej, wolontariuszy i instytucji do podejmowania działań wzmacniających znaczenie rodziny dla dziecka; 7. Promocja idei deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej; 8. Promowanie idei adopcji poprzez organizację spotkań integracyjnych, kampanii społecznych i wydawanie publikacji. 		
Cel operacyjny 2.2	Wskaźniki	Realizatorzy
Specjalistyczne wsparcie rodzin	Liczba osób, rodzin objętych wsparciem	ROPS
<p>Działania:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Utworzenie punktów specjalistycznego wsparcia rodziny; 2. Utworzenie regionalnych centrów wsparcia rodziny; 3. Realizacja działań diagnostycznych i terapeutycznych dla dzieci zgłoszonych do przysposobienia i przysposobionych; 4. Zapewnienie rodzinom biologicznym, zastępczym i adopcyjnym i ich członkom dostępu do usług specjalistycznych, w tym wsparcia pedagogicznego i psychologicznego; 5. Prowadzenie działań na rzecz zapewnienia dostępności do usług specjalistów (m.in. psychiatrów, terapeutów, psychologów, neurologów, specjalistów z zakresu min. FAS) dla rodzin zastępczych i kadry pieczy zastępczej (szybka ścieżka dostępu do usług medycznych, diagnostycznych, terapeutycznych i rehabilitacyjnych dla dzieci przebywających w pieczy zastępczej). 		
Cel operacyjny 1.3	Wskaźniki	Realizatorzy
Współpraca z	Liczba dofinansowanych	ROPS, NGO

organizacjami pozarządowymi	ofert	
Działania: 1. Promocja i wspieranie działalności organizacji pozarządowych, podmiotów ekonomii społecznej oraz wolontariatu w zakresie pracy z rodziną; 2. Wspieranie wdrażania nowych form i metod pracy z rodziną; 3. Wsparcie działania niepublicznego ośrodka adopcyjnego.		

Cel strategiczny 3. Rozwój usług na rzecz osób opuszczających system pieczy zastępczej		
Cel operacyjny 3.1	Wskaźniki	Realizatorzy
Tworzenie mieszkań wspomaganych, chronionych dla opuszczających pieczę zastępczą	Liczba mieszkań	ROPS, JST, NGO
Działania: 1. Promowanie przekazywania i przekształcania mieszkań komunalnych na cele mieszkań chronionych, wspomaganych, treningowych dla wychowanków opuszczających pieczę zastępczą; 2. Prowadzenie działań na rzecz zapewnienia dostępności do usług specjalistów w mieszkaniach chronionych, wspomaganych, treningowych.		
Cel operacyjny 3.2	Wskaźniki	Realizatorzy
Wsparcie procesu usamodzielniania	Liczba osób objętych wsparciem	ROPS, JST, NGO
Działania: 1. Prowadzenie grup wsparcia dla wychowanków i opiekunów; 2. Wsparcie procesu usamodzielniania, poprzez prowadzenie warsztatów o tematyce min. rozsądnego gospodarowania posiadanymi środkami finansowymi, szkoły dla przyszłych rodziców, „jak nie zgubić się w urzędzie”; 3. Wsparcie wypracowania i wdrożenia modelu wczesnego usamodzielniania przy współpracy koordynatora usamodzielniania.		

VI Sposób realizacji Programu i ramy finansowe.

Program wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie lubuskim realizowany będzie przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze, w tym przez Ośrodek Adopcyjny w Zielonej Górze oraz Ośrodek Adopcyjny w Gorzowie Wielkopolskim, a także przez niepubliczny Ośrodek Adopcyjny „Żar” w Żarach, prowadzony przez Lubuski Ruch na Rzecz Kobiet i Rodziny „Żar”.

Wśród źródeł finansowania zakłada się wykorzystanie środków pochodzących z budżetu Państwa, budżetu samorządu województwa oraz z funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2021-2030 (FEWL i FERS).

VII Monitoring i ewaluacja Programu.

Realizacja Programu będzie miała charakter ciągły, zatem nie przyporządkowuje się działań do poszczególnych lat jego obowiązywania. Program ma charakter otwarty i może być wzbogacony o nowe treści zgodnie z aktualnymi problemami, czy zmianami legislacyjnymi zachodzącymi w czasie jego obowiązywania. Program będzie raz w roku monitorowany w formie rocznego sprawozdania, stanowiącego integralną część sprawozdawczą ze Strategii Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2021-2030. Będą do tego wykorzystane dane z zasobów własnych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze, sprawozdań z realizowanych projektów unijnych, sprawozdań MRiPS.

VIII SPIS TABEL

Tabela 1. Liczba rodzin objętych pomocą wg dominujących powodów;

Tabela 2. Osoby, którym decyzją przyznano świadczenia z pomocy społecznej

na 10 tys. ludności;

Tabela 3. Liczba dzieci w woj. lubuskim objętych opieką żłobkową;

Tabela 4. Liczba żłobków, oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych w woj. lubuskim wraz z liczbą miejsc;

Tabela 5. Liczba dzieci w woj. lubuskim objętych opieką przedszkolną;

Tabela 6. Liczba przedszkoli, oddziałów przedszkolnych i punktów przedszkolnych w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 7. Liczba asystentów rodziny i osób korzystających z ich usług w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 8. Liczba rodzin zobowiązanych przez sądy do pracy z asystentem rodziny;

Tabela 9. Placówki wsparcia dziennego w woj. lubuskim z liczbą miejsc, liczbą osób korzystających i zaangażowaniem wolontariuszu;

Tabela 10. Liczba rodzin wspierających w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 11. Koordynatorzy i organizatorzy pieczy zastępczej w woj. lubuskim latach 2016-2021;

Tabela 12. Liczba rodzin zastępczych z podziałem na typ w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 13 Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych z podziałem na typy rodzin w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 14. Liczba dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej wg powodów woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 15. Liczba dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej wg wieku w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 16. Wysokość świadczeń, wynagrodzeń i pochodnych w rodzinnej pieczy zastępczej wg typu rodzin w zł w woj. lubuskim;

Tabela 17. Wysokość świadczeń dla osób opuszczających rodzinną pieczę zastępczą wg typu w zł w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 18. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych wg typu w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 19. Liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wg typu woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 20 Liczba dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wg typu w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 21. Liczba dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wg wieku w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 22. Liczba dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej wg wieku w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 23. Wysokość świadczeń dla osób opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą wg typu w zł w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 24. Odływ dzieci do 18 r.ż. z instytucjonalnej pieczy zastępczej w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 25. Odływ dzieci powyżej 18 r.ż. z instytucjonalnej pieczy zastępczej w woj. lubuskim latach 2016-2021;

Tabela 26. Liczba mieszkań chronionych dla osób usamodzielnianych w woj. lubuskim w latach 2016-2021, z uwzględnieniem liczby miejsc i osób korzystających;

Tabela 27. Wykaz podmiotów niepublicznych realizujących zadanie dotyczące prowadzenia ośrodka adopcyjnego;

Tabela 28. Dzieci przysposobione w ośrodkach adopcyjnych na terenie woj. lubuskiego w latach 2016 – 2021;

Tabela 29. Adopcje zagraniczne w latach 2012-2019 w Ośrodku Adopcyjnym w Gorzowie Wlkp. oraz w Ośrodku Adopcyjnym w Zielonej Górze;

Tabela 30. Wybrane zagadnienia związane z procedurami adopcyjnymi w woj. lubuskim w latach 2016 – 2021;

Tabela 31. Statystyka Sądu Rejonowego w okręgu Sądu Okręgowego w Gorzowie Wlkp. w zakresie spraw rodzinnych i opiekuńczych w latach 2016-2021;

Tabela 32. Statystyka Sądu Rejonowego w okręgu Sądu Okręgowego w Zielonej Górze w zakresie spraw rodzinnych i opiekuńczych w latach 2016-2021;

Tabela 33. Poziom deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Tabela 34. Szkolenia w zakresie pieczy zastępczej w woj. lubuskim w latach 2016-2021.

IX SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Rzeczywista liczba osób objętych pomocą społeczną w woj. lubuskim w latach 2016-2021;

Wykres 2. Tempo wzrostu kryteriów dochodowych z pomocy społecznej, najniższego wynagrodzenia i renty w latach 2016-2021 wyrażone w procentach;

Wykres 3. Liczba rodzin i powody zakończenia pracy z rodzinami przez asystentów rodziny;

Wykres 4. Udział osób umieszczonych w pieczy zastępczej w stosunku do ogółu osób w wieku 0-24 lata w woj. lubuskim z podziałem na lata.

X SPIS SKRÓTÓW

CAS	Centralna Aplikacja Statystyczna;
UE	Unia Europejska;
BDL	Bank Danych Lokalnych;

FAS	Alkoholowy zespół płodowy;
GUS	Główny Urząd Statystyczny;
NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia;
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej;
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie;
POW	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza;
UMWL	Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego;
PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych;
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej;
MRiPS	Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej;
MPiPS	Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej;
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego;
SPSWL	Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego 2021-2030;
SRWL	Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego 2021-2030;
FEWL	Fundusze Europejskie dla Województwa Lubuskiego;
FERS	Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego.